

driemaandelijks tijdschrift
derde jaargang nummer 4
december 1980

Orgelkunst

ORGELKUNST

driemaandelijks tijdschrift — derde jaargang,
nummer 4, december 1980.

Hoofredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Robert Deleersnyder, Antoon Fauconnier, Pierre Hardouin (Fr.),
Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe,
Patrik Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Willy Climan, Berten De Keyzer, Ignace De Sutter,
Gilbert Huybens, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers,
Raymond Schroyens, Maurice Truyers, Francis Van Bree, Koos
van de Linde (Ned.), Kristiaan Van Ingelgem, Jan Van Landegem,
Gabriël Willems.

Secretariaat

« Orgelkunst », Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Rekeningen

België : 436-6204991-57 van « Orgelkunst » Grimbergen.
320,— Fr.

Nederland : postgiro 83.17.69 van Boeijenga, Kleinzand 89, 8601
BG Sneek (Ned.)
23 Gld.

Buitenland (behalve Nederland) : 436-6204991-57 van « Orgelkunst »
Grimbergen. Betaling uitsluitend per postgiro of per internatio-
naal postmandaat.
380,— Fr.

Steunabonnement : 500,— Fr.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de
redactie is verboden.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe.

Inhoud

	Blz.
Inleiding op het hoofdartikel	3-4
Jozef Tilborghs (1830-1910) <i>P. Roose</i>	5-26
Addenda	26-28
Lombardisch ritme in de klassieke Franse muziek (slot) <i>E. Kooiman</i>	29-37
Ter bespreking	
Gedenkboek H. Houet <i>K. D'H.</i>	38-39
Organa Europae-kalender <i>P.R.</i>	40
Mededelingen	41-45
Concertagenda	45-46
Orgeltijdschriften	46-47
Prullaria	48
Afbeeldingen :	
J. Tilborghs en zijn leerlingen	4
Portret van J. Tilborghs	11
Titelblad van « Quatre Morceaux Classiques pour Orgue »	18
Handtekening van J. Tilborghs	28

Jozef Tilborghs

organist en componist

« Het is onze plicht Jozef Tilborghs' naam hoog te houden, zijn betekenis te doen begrijpen en zijn levenswerk voor de vergetelheid te behoeden ». (uitnodigingskaart).

Onder dit motto vond op 28 september l.l. een herdenking plaats van bovenstaande kunstenaar.

Het terugvinden van een doodsprentje van J. Tilborghs was de vonk die vorig jaar bij dhr. E. Buysen het idee deed opflakkeren om zijn verdienstelijke dorpsgenoot een passende hulde te laten brengen.

Wat aanvankelijk een kleinschalig initiatief was, is uitgegroeid tot een gebeurtenis die tot ver buiten de grenzen van Nieuwmoer weerklank heeft gevonden : dat werd o.m. bewezen door de aanwezigheid en/of medewerking van geïnteresseerden die voorheen van het bestaan van J. Tilborghs en van Nieuwmoer (deelgemeente van Kalmthout) amper afwisten.

Zijn doelstellingen indachtig, kon « Orgelkunst » zich van een dergelijke manifestatie niet afzijdig houden en vaardigde dhr. P. Roose af om de gevraagde medewerking te verlenen aan de viering.

Ziehier hoe het feestprogramma er uitzag :

11.00 u. : Eucharistieviering in de parochiekerk O.-L.-Vrouw te Nieuwmoer.

14.00 u. : Concert in voornoemde kerk.

Aan dit concert verleenden hun medewerking de plaatselijke organisten Jos Arnouts en Paul Matthijssens, de Koninklijke fanfare « De Heidebloem », en het gemengd koor « Rietsanck ».

Er werden koor- en orgelwerken vertolkt van de gevierde kunstenaar, en o.a. ook nog een koorwerk van één van diens leerlingen nl. E. Hullebroeck.

Het concert werd afgesloten door de feestelijke klanken van het « Alleluia » uit « Quatre Morceaux Classiques » van J. Tilborghs, door de organist Leopold Sluys uit Halle.

Vervolgens werden er bloemen neergelegd aan het grafmonument van J. Tilborghs, dat zich naast de kerk bevindt.

16.00 u. : Akademische zitting.

- toespraak door de heer R. Neys, archivaris van Kalmthout, met als onderwerp : « De sociaal-economische situatie van de leefgemeenschap waaruit J. Tilborghs opgegroeid is ».
- intermezzo door een lokale folkloregroep.
- toespraak door de heer P. Roose : « J. Tilborghs als toonkunstenaar ».
- receptie met dankwoord namens de familie Tilborghs en namens het gemeentebestuur.

Er was een levendige belangstelling, temeer daar deze zitting meteen tot een soort familiebijeenkomst is uitgegroeid voor de vele mensen uit de streek die de familienaam Tilborghs dragen.

De redactie.

Groepsfoto, waarschijnlijk genomen ter gelegenheid van de viering van J. Tilborghs' 25-jarig leraarschap te Gent (1896).
(privé-bezit familie Tilborghs)

Jozef Tilborghs

organist, pedagoog en componist

(° Nieuwmoer 1830 - † Nieuwmoer 1910)

Patrick ROOSE

Hiernavolgende tekst is een licht bijgewerkte versie van de redevoering, gehouden ter gelegenheid van hogervermelde viering te Nieuwmoer (Kalmthout) op 28 september 1980.

1. Ter inleiding.

Dames, Heren,

Toen men mij uitnodigde om ter gelegenheid van deze herdenking het woord tot U te richten, had ik totdantoe de naam Jozef Tilborghs alleen nog maar ontmoet in een paar stofferige archiefkamers.

Het was dan ook met gemengde gevoelens dat ik deze opdracht aanvaardde.

Enerzijds vond ik namelijk deze hulde een zulkdanig lofwaardig initiatief, dat ik het als een tekortkoming zou beschouwen niet op deze uitnodiging ingegaan te zijn, niet enkel omwille van de figuur Jozef Tilborghs, maar ook omdat de hele periode waarin hij leefde, op musicografisch gebied al te lang in de schaduw is blijven staan.

Anderzijds weldde bij mij de vrees op, aangezien juist de bibliografie over Tilborghs en zijn omgeving zeer beperkt is, dat ik na amper enkele minuten uitgepraat zou zijn over het mij toevertrouwde onderwerp. Gelukkig bleek mijn vrees ietwat voorbarig geweest te zijn en bracht het ene gegeven mij al spoedig op het spoor van meerdere andere.

Twee muziekencyclopedieën vermelden Tilborghs, maar beide verschaffen nagenoeg letterlijk dezelfde gegevens, en dan nog hooguit in een 5-tal regeltjes. Ik citeer :

*TILBORGHs, Joseph, Belgisch organist en componist (° Kalmthout 28 sept. 1830, † Nieuwmoer 27 febr. 1910), was leerling van Lemmens en Fétis aan het conserv. te Brussel en doceerde later te Gent (orgel) en te Antwerpen (contrapunt en fuga). Hij componeerde orgel- en koorwerken.*¹

(Tussen haakjes : de organisatoren van dit gebeuren zijn dus zeer konsekvent geweest ; het is inderdaad vandaag dag op dag de

150ste geboorteverjaardag van J. Tilborghs!).

De eerste stappen van mijn onderzoek waren dan ook gericht naar het conservatorium te Gent. Hier vond ik de meest mede-deelzame en interessantste bron voor mijn verdere opzoekingen, nl. het gedenkboek van C. Bergmans : « Le Conservatoire Royal de Musique de Gand » (Etude sur son histoire et son organisation), Gand 1901.²

Dit werk zal hier verder regelmatig aangehaald worden.

Ook Lambrecht Lambrechts in zijn artikel over Tilborghs in het tijdschrift « Muziek-Warande »³ baseert zich voor een groot deel op C. Bergmans. (Muziek-Warande is te consulteren o.m. in het seminarie van de Musicologie, R.U.G.). Voor het overige is dit artikel vooral samengesteld uit faits-divers, die wel eens prettig te lezen zijn, maar niet zoveel concrete gegevens bijbrengen. We zullen er enkele zinsneden uit overnemen (zie bijlagen).

In de verslagen van het conservatorium te Brussel wordt Tilborghs vermeld onder de laureaten orgel in 1851, en onder de laureaten van de cursus contrapunt en fuga in 1852.⁴

Op de twee andere plaatsen waar Tilborghs leraar geweest is moest ik helaas met nagenoeg lege handen terugkeren.

Wat betreft de normaalschool te Lier : dhr. G. Potvlieghe heeft destijds opzoekingen gedaan aangaande Edouard Gregoir (die vóór Tilborghs muziekleraar was te Lier), en is aldaar onverrichterzake moeten huiswaarts keren, omdat de archieven van deze normaalschool opgebrand zijn in 1914 door oorlogsomstandigheden.⁵

Dan restte nog het conservatorium te Antwerpen. Hier is de situatie zó dat men niet over een gedenkboek beschikt zoals het rijk gestoffeerde werk van Bergmans te Gent ; er bestaan enkel gedrukte jaarverslagen vanaf het schooljaar 1901-02. Bovendien zijn alle archivalia die betrekking hebben op de periode van het direkteurschap van Peter Benoit, sedert de verhuis naar de nieuwe gebouwen aan de Desguinlei, nog niet uitgepakt of gekatalogiseerd, zodat ze vooralsnog niet consulteerbaar zijn.

Tenslotte ware het relevant geweest nog persoonlijke getuigenissen van oud-leerlingen van Tilborghs te kunnen opnemen, doch daarvoor is de auteur dezes een aantal jaren te laat geboren : de langst levende leerlingen (voor zover mij bekend) nl. Remi Ghesquière en Emiel Hullebroeck zijn overleden resp.

in 1963 en 1965.

Van Hullebroeck hebben we evenwel een korte geschreven getuigenis over zijn oud-leraar, nl. als addendum bij het artikel van L. Lambrechts in Muziek-Warande (cfr. supra).

De schaarse geschreven epitheta in andere bronnen⁶ bestempelen eveneens Tilborghs als een ernstige, doch eenvoudige en uiterst bekwame persoon waarvan ik hierna diverse facetten zal trachten te belichten. (Zie ook nog voetnoot 22).

2. De uitstraling van Lemmens' orgelschool

Daar waar door de vorige spreker de sociaal-economische achtergrond waartegen Tilborghs leefde werd geëvoeerd, daar denk ik dat het mijn taak is vooreerst de muzikale evolutie van deze periode te situeren, en meer bepaald wat de plaats van het orgel was in de muziekcultuur van die tijd.

In het conservatorium te Brussel richtte directeur Fétis een cursus orgel op in het jaar 1852 (er was reeds in 1836 een orgel gebouwd voor deze instelling), en stelde als eerste leraar de Duitse publicist, pedagoog en organist Carl Friedrich Johann Girschner aan. Eén van diens eerste leerlingen was Jaak Lemmens, wiens naam velen onder U niet onbekend zal zijn, en die in 1845 het diploma orgel behaalde. Directeur Fétis stuurde Lemmens vervolgens naar Breslau om er zich te vervolmaken bij Adolph Hesse ; na één jaar getuigde Hesse over Lemmens dat de leerling de moeilijkste orgelwerken van Bach evengoed speelde als de leermeester en dat hij niets meer te leren had ! Lemmens' organistiek talent moet hier te lande zo overrompelend geweest zijn dat hij reeds in 1847 Girschner mocht opvolgen als orgelleraar.

Gedurende de 15 jaar van zijn effectief professoraat vormde hij een internationale orgel-«school», met leerlingen uit België (waaronder J. Tilborghs, J. Callaerts en A. Maily), Nederland, Engeland en Frankrijk (w.o. A. Guilmant en Ch.M. Widor). En om maar twee voorbeeldjes te geven van de verdere uitstraling van deze orgelschool :

Lemmens ➔ Widor ➔ A. Schweitzer

Tilborghs ➔ O. Depuydt ➔ Fl. Peeters

Lemmens werd in 1869 opgevolgd door Alph. Maily, die eerst bij Girschner en later bij Lemmens zelf in de leer was geweest.

Buiten het conservatorium te Brussel ontstonden er nog orgelcursussen (meer bepaald voor kosters-organisten) in de 7 bischoppelijke normaalscholen (St.-Truiden, St.-Niklaas, Torhout,

Malonne, Bonne-Espérance, St.-Roch en Bastogne) en in de 2 rijksnormaalscholen (Lier en Nijvel) ⁷

Het mag wel verwonderlijk heten dat er toentertijd een orgelcursus bestond in een rijksnormaalschool, maar we moeten hierbij niet uit het oog verliezen dat de normaalschool te Lier opgericht werd onder het Hollands bewind door Willem I. Het is vermeldenswaard dat de latere organograaf E.G.J. Gregoir muziekleraar was aan deze normaalschool van 1844 tot 1855 wanneer hij er opgevolgd werd door Tilborghs.

3. Tilborghs' loopbaan

Over het persoonlijk leven van J. Tilborghs heeft de werkgroep voor de J. Tilborghs-herdenking o.m. volgende gegevens verzameld ⁸ :

Jozef Tilborghs werd geboren te Nieuwmoer op 28 september 1830 om twee uur in de namiddag. Hij was de oudste zoon van Petrus Tilborghs en Catharina Vervoort. Zijn peter en meter waren Cornelius Loos en Johanna Cornelia Snepvangers. Rector van de kerk — Nieuwmoer was toen nog geen zelfstandige parochie — was Ghislenus De Soer.

Jozef was slechts negen jaar toen zijn moeder stierf.

Dat hij in de Nieuwmoerse school tot de uitblinkers moest worden gerekend, bewijst wel het feit dat hij reeds op vijftienjarige leeftijd « monitor » werd in de gemeenteschool te Ekeren.

Door dit alles werd vader Tilborghs ertoe aangezet om zijn zoon voor onderwijzer te laten studeren aan de normaalschool te Lier.

Zijn eerste muzieklessen kreeg Jozef waarschijnlijk reeds van meester De Backer, die toen onderwijzer was te Nieuwmoer. Er wordt echter beweerd dat zijn oom langs moeders zijde, die bakker was, eveneens een groot aandeel had in het muziekonderricht van zijn neef.

In de normaalschool van Lier eiste de muziek de volle aandacht van de jonge student op. Hierin werd hij aangemoedigd door muziekleraar E. Gregoir : deze had wel bemerkt dat er in Tilborghs méér stak dan een eenvoudige dorpsonderwijzer en koster.

In 1850 behaalde Jozef Tilborghs zijn onderwijzersdiploma, maar hij zocht een middel om zijn muziekstudies verder te zetten. Langs alle zijden drong men er bij vader Tilborghs op aan om zijn zoon orgellessen te laten volgen aan het muziekconservatorium

te Brussel. (Op te merken valt dat Gregoir pianist was van opleiding en geen systematische orgelstudie had ondernomen, ongeacht zijn latere verdienstelijke rol in de geschiedschrijving van het orgel). Waarschijnlijk is het mede daardoor dat Tilborghs naar het conservatorium te Brussel gericht wordt, dat ten andere het enige conservatorium was waar een orgelcursus bestond).

Vader Tilborghs aarzelde : het was reeds een grote opoffering geweest om Jozef voor onderwijzer te laten studeren. Thans werd zoveel als het onmogelijke gevraagd. Toch gaf vader toe en Jozef trok naar Brussel. Hij ging bij een gezin inwonen, waar hij vrije huisvesting genoot op voorwaarde dat hij aan de kinderen van dat gezin gewoon schoolonderricht gaf.

Reeds in 1851, na nauwelijks een jaar les aan het conservatorium, behaalde hij de 1ste prijs voor orgel, wat een hele prestatie mag genoemd worden, temeer daar de speel- en studietechniek van het orgel met Lemmens een heel nieuwe weg was ingeslagen in vergelijking met wat tot kort voordien gebruikelijk was in ons land.

Het jaar daarop, in 1852, verovert Tilborghs de 1ste prijs voor contrapunt en fuga (destijds ook soms « compositie » genoemd), onder leiding van directeur Fétis die deze cursus zelf gaf.

Op 8 november 1855 bekomt hij de eerste passende valorisatie van zijn diploma's : hij wordt benoemd tot muziekleraar aan de normaalschool te Lier, waar hij zelf in 1850 zijn eerste diploma veroverd had.

Te Lier nam hij zijn intrek bij twee bejaarde nichten langs moeders zijde. Bij hen genoot hij gastvrij onderdak. Hij zou te Lier blijven tot aan zijn opruststelling. ⁹

Hij leidde er een sober bestaan. Hier componeerde hij zijn meeste werken. Hier ook beleefde hij zijn grootste successen, maar hij moest er eveneens de grootste teleurstellingen ondergaan.

Het was in 1860, Tilborghs was 30 jaar geworden, toen directeur Fétis hem naar Brussel terugriep om als hulpleraar van orgel dienst te doen. Zijn oud-leraar Lemmens zag zich, door zijn talrijke rondreizen in het buitenland, verplicht zijn cursus meermaals en soms voor geruime tijd te onderbreken. Als meest talentvolle oud-leerling werd Jozef Tilborghs gevraagd hem te vervangen. De acht volgende jaren (van 1861 tot 1869) gaven Tilborghs de gelegenheid de nodige ervaring op te doen in het

lesgeven op het hoogste professioneel vlak.

Toen Lemmens definitief afstand deed van zijn leeropdracht, kwam het echter niet tot een benoeming voor Tilborghs. Verscheidene van zijn vrienden, onder wie de musicoloog ridder X. Van Elewyck, waarschuwden hem voor een groepje intriganten, die niets anders wensten dan de begaafde musicus te vernederen. Niettegenstaande hij als plaatsvervanger van Lemmens bewonderd en geprezen was, werd hem in 1870 onrecht aangedaan door de benoeming van een andere orgelleraar.¹⁰

Jozef was geen wrokkig man, maar dat gebeuren heeft hem diep aangegrepen. Hij componeerde bijna niets meer en zette zich volledig in voor zijn andere pedagogische activiteiten.

Toen in 1871 aan het conservatorium te Gent een orgelcursus werd opgericht, had Tilborghs het voordeel te kunnen refereren naar die jaren waarin hij tot algehele voldoening zijn taak te Brussel had vervuld. Deze keer was men zo wijs hiermee rekening te houden, en op 8 augustus 1871 wordt hij aangesteld als orgelleraar te Gent.

Aan de conservatoria van Brussel en Gent moet een parallel ideeëngoed geheerst hebben (in tegenstelling met Antwerpen, dat zich b.v. manifest Vlaams opstelde), en het grote gezag van Fétis kan hier eveneens een rol gespeeld hebben. Overigens had men te Gent een orgel aangekocht van orgelbouwer Merklin-Schütze (vestigde zich in 1843 te Brussel), die nogal zwaar gepropageerd werd door Fétis.

Zijn leraarschap te Lier kon Tilborghs ook nog verder zetten, omdat hij slechts tweemaal per week moest doceren te Gent.¹¹

Toen Peter Benoit (directeur geworden in 1867) zijn Vlaamse Muziekschool te Antwerpen in 1881 verder uitbouwde verzocht hij Tilborghs om contrapunt en fuga te onderwijzen. Toen de Vlaamse Muziekschool in 1898 promoveerde tot Koninklijk Vlaams Conservatorium, behield hij deze leerstoel tot wanneer hij met rust ging. Hier heeft hij veel bijgedragen tot de vorming van bekende toondichters en andere musici.

Op het einde van het jaar 1881 dient hij wel te Lier zijn ontslag in: hij is dan immers 51 jaar oud en heeft naast zijn opdrachten aan de conservatoria te Gent en Antwerpen nog andere sporadische bezigheden (waarover verder meer).

Door zijn leerlingen werd hij op de handen gedragen. Op 10 september 1896. ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van

Portret van J. Tilborghs op middelbare leeftijd.

(uit « Calmpthoutania » 1970, nr. 2 ; herkomst niet vermeld)

zijn aanstelling te Gent, schonken zijn leerlingen een bronzen borstbeeld, gemaakt door Théophile Soudeyns : deze buste bevindt zich heden nog in een galerij (1ste verdieping) in het conservatorium te Gent.¹² Tevens sprak Adolf d'Hulst, zijn repetitor, de feestrede uit.

Zijn taak als pedagoog aan de beide conservatoria eindigde in alle sereniteit, wanneer hij in 1902, op 72-jarige leeftijd, de reeds lang verdiende rust nam. Zijn laatste levensjaren bracht hij door in zijn geboortedorp, waar hij bij zijn zuster Joanna verbleef.

Hij overleed te Nieuwmoer op 27 februari 1910. Eenvoudig en stil werd hij begraven, aan de voet van de kerk. Enkel zijn familie was op de begrafenis aanwezig ; hij had immers de wens uitgedrukt zonder enige kennisgeving van overlijden begraven te worden.

Zijn grafmonument, vervaardigd door de Antwerpse beeldhouwer Bruno Gerrits en bekostigd door bewonderaars, vrienden en familieleden, werd ingehuldigd op donderdag 2 november 1911.

Bij deze gelegenheid werden verschillende toespraken gehouden. De heer Ceulemans, afgevaardigde van het conservatorium te Gent, wees op de grote verdiensten van Tilborghs' leraarsambt in die stad.

De heer Mathijs, namens directeur J. Blockx (Antwerpen), wees op de grote verdiensten van Jozef Tilborghs als kunstenaar en hij preee de beeldhouwer van het grafmonument voor diens kunstwerk.

De heer Ossenblok voerde het woord in naam van de oud-leerlingen van de normaalschool te Lier.

De oud-leerlingen van het Antwerpse conservatorium werden vertegenwoordigd door de heer Ontrop, die zijn diepe erkentelijkheid uitte voor de overleden componist.

4. De orgelbouw in de 2de helft van de 19de eeuw

Tilborghs werd ook regelmatig gevraagd om advies te geven bij het bouwen van nieuwe orgels. Hoe stond hij tegenover de orgelbouw van zijn tijd, wat waren zijn opvattingen ?

Om op deze vragen te kunnen antwoorden moeten we eerst kort schetsen hoe het gesteld was met het orgelbouw-ambacht in ons land.

De orgelbouw had zopas een brutale en radikale koerswending

ondergaan, ongetwijfeld wegens de invloeden uit Duitsland. Zo vermeldde we reeds dat Joseph Merklin hier te lande sterk naar voor geschoven werd door b.v. Fétis, en ook de orgelleraars van het Brussels conservatorium zullen hier in niet onbelangrijke mate richting gegeven hebben.

Enerzijds leverden bepaalde orgelbouwers instrumenten af waarin nog maar nauwelijks een zweem van vroeg-romantiek te bespeuren viel : denken we slechts aan het laatste groot Van Peteghem-orgel, in de kerk O.-L.-Vrouw & St.-Pieter te Gent (1846), en — merkwaardig genoeg — zelfs het orgel dat P.J. De Volder & zoon bouwde voor het Brussels conservatorium in 1836.

En nauwelijks enkele jaren later verrijzen orgels die een totale ommezwaai betekenen op stilistisch en ja zelfs konstruktief gebied : het Cavaillé-Coll-orgel in de St.-Niklaaskerk te Gent (1856) — weliswaar Franse import —, maar evenzeer het monumentale orgel dat Hippolyte Loret bouwde voor de abdij van Averbode (1854-59).

In deze optiek bleef het orgel van het Brussels conservatorium maar korte tijd in de smaak en werd al gauw vervangen door instrumenten van H. Loret en van J. Merklin, en nog later door een groot concertorgel van Cavaillé-Coll.

In Kalmthout, om wat dichterbij te komen, wordt in 1861 een nieuw orgel gebouwd door H. Loret, orgel dat zeer geprezen wordt door Gregoir.¹³

Tilborghs zal met deze evenementen begaan geweest zijn.

(Het orgel c.q. werd vernield tijdens W.O. II).

Het orgel van de abdij van Averbode dat ik zonet aanhaalde zal hem zeer goed bekend geweest zijn : één van de orgelstukken uit zijn bundel « 12 morceaux » is opgedragen « A mon ami P.C.J. Van Den Bogaert ». Deze laatste had onderricht genoten bij Tilborghs en was organist te Averbode. Dat Tilborghs verdere bindingen had met de abdij blijkt uit een koorwerkje « Commemoratio - Kerkhofbloempje » (opgedragen aan de prelaat van Averbode), en ook nog uit het feit dat hij naar het abdiorgel verwijst in een advies aan de St.-Jacobskerk te Antwerpen.

Door zijn bemiddeling werd ook het oude orgel van de St.-Gummaruskerk te Lier (1627) aangekocht door het Nieuwmoerse kerkbestuur. Dit zou in 1861 geschied zijn. Joseph Kerkhoff, gewezen meestergast bij H. Loret, vestigde zich zelfstandig te

Laken in 1864, en in datzelfde jaar « restaureerde » hij het orgel te Nieuwmoer¹⁴: de oude kast bleef behouden maar wellicht bouwde Kerkhoff een quasi nieuw instrument met 20 registers en zelfstandig pedaal. (In 1929 werd de orgelkast dan terug naar Lier overgebracht waar ze thans functioneel en leeg in de St.-Gummaruskerk verder staat te vervallen).

Ook over volgende twee activiteiten van Tilborghs als raadgever zijn archivalische bewijsstukken voorhanden :

1) Aangaande de bouw van een nieuw orgel te Overijse rond 1870.

Vooreerst moet gezegd worden dat hier tot in de details op ingaan ons te ver zou leiden : hopelijk komt er een gelegenheid om deze archiefstukken ergens te publiceren.

In het algemeen doet men de volgende indruk op uit de bewaarde brieven : Tilborghs blijft trouw aan het beeld van het orgel waarmee hij tijdens zijn opleiding kennismakte. Over de voorstellen ingediend door J. Merklin en E. Loret¹⁵ geeft hij objectieve opmerkingen. Maar aan het einde van zijn eerste brief schuift hij voorzichtig een derde kandidaat naar voren nl. Leonard Dryvers uit Rotselaar : deze orgelmaker had het orgel van Averbode in onderhoud gekregen nadat de bouwer H. Loret zich definitief te Parijs had gevestigd. Dit roept hier dus weer zijdelings de connectie Averbode-Tilborghs op.

2) Tilborghs heeft de werkzaamheden aan het nieuwe Anneessens-orgel in de St.-Jacobskerk te Antwerpen opgevolgd vanaf september 1883 tot aan de oplevering in februari 1886. Uit zijn neergeschreven opmerkingen blijkt ook hier dat hij eerder voorzichtig was en voorstander van klassiek materiaalgebruik (eiken windkanalen, loden conducten). Zijn onvoorwaardelijke voorkeur voor het Averbode-orgel is zo groot, dat hij vraagt om ook te Antwerpen de Voix Céleste uit te bouwen tot 56 toetsen i.p.v. 44 (iets wat in feite weinig nut heeft). Anderzijds vernemen we dat hij voor bepaalde keur-activiteiten werd bijgestaan door orgelmaker Petrus Stevens-Vermeersch (die eerst te Lier gewoond had), wat we hem niet ten kwade willen duiden en wat er op wijst dat hij goede relaties onderhield met meer dan één Vlaamse orgelbouwer.

5. Het oeuvre van de componist Tilborghs

Slechts 2 genres treft men aan op de lijst der composities van Tilborghs : enerzijds orgelmuziek, wat voor de hand ligt,

en anderzijds enkele koorwerkjes, al dan niet met begeleiding.

In het hogervermeld boek van C. Bergmans is een lijst van werken opgenomen die we voor betrouwbaar mogen houden : Tilborghs zal ze zelf wel doorgegeven hebben ; de volgorde is vermoedelijk chronologisch. Er kunnen hoogstens nog een paar gelegenheidswerkjes bijgekomen zijn, zoals het hogervermelde « Commemoratio - Kerkhofbloempje ».

Van het orgelwerk zijn 4 albums te vinden in de bibliotheek van het conservatorium te Gent, die voldoende representatief lijken om een idee te krijgen van Tilborghs' schrijfwijze. Bij deze 4 bundels geeft Tilborghs als titulatuur « Professeur à l'Ecole Normale de l'Etat à Lierre », wat laat veronderstellen dat ze vóór 1881 uitgegeven werden. Dit blijkt in zekere mate een bevestiging te zijn van de veronderstelling dat Tilborghs in een grote mate van lusteloosheid was gedreven na de ontmoedigende ervaringen te Brussel.

* De « 12 morceaux » bestaan uit 11 korte preeludia op gregoriaanse thema's (wel te verstaan het « gregoriaans » in zijn gestalte van vóór de restauratie van 1902) van gemakkelijk tot middelmatig qua moeilijkheidsgraad, en worden afgesloten door een 2-stemmige fuga. Soms wordt men getroffen door nog onverwachte modale wendingen (en o.m. een plagale cadens), terwijl het nr. 10 voorwaar een neo-barok bicinium is (versieringen inclus). Nr. 11 is opgedragen aan Van den Bogaert (cfr. supra) en vereist het klankidoom van een romantisch instrument (Averbode?) ; de taal ervan herinnert op meer dan één plaats aan het adagio uit de I^o sonate van Mendelssohn (de toonaard is trouwens dezelfde).

* Het « Scherzo (style libre) » is opgedragen « A mon ami Charles Librechts »¹⁶ en is misschien het langste werk dat Tilborghs geschreven heeft. Waarschijnlijk is het een vroeg werk : er spreekt een jeugdig enthousiasme uit, maar het lijdt aan een zekere eentonigheid (veel herhalingen, sequensen, enz.). Bovendien kan dit stuk m.i. evengoed tot zijn recht komen op de piano (de pedaalpartij is slechts een verdubbeling van de baslijn in de L.H.).

* De « 25 morceaux » zijn opgedragen aan J. Lemmens, en hebben overduidelijk didactische bijbedoelingen : een zelfde genre korte prae-, inter- of postludia vindt men in de Orgelmethode van Lemmens, bovendien zijn het manualiter-stukjes en worden

er op de gepaste plaatsen vingerzettingen aangeduid.

* Het meest rijpe en volwaardige werk dat hier tenslotte besproken wordt zijn de « *Quatre Morceaux Classiques* ». Uit alles blijkt dat het hier ernst is : het werk is opgedragen « *A mon ancien Maître Monsieur Fétis* », de partituur is uitgegeven bij Schott Frères te Brussel (wat meteen een mogelijke verspreiding in Duitsland en Engeland inhield), en het betreft hier orgelwerken op formaat van de geschoolde organist. De technische moeilijkheidsgraad is doorgaans te vergelijken met die van de grote werken van Lemmens, en compositorisch gezien weerspiegelt b.v. de fuga een behoorlijke portie gespierde inspiratie en vak kennis. In het *Allegro* (nr. 1) horen we op blz. 4 reminiscenties aan het middendeel van het « *Cantabile* » van J. Lemmens : wie weet is dit niet als een bewuste huldeblijk neergeschreven ?

Zijn de meeste van Tilborghs' composities niet vrij te pleiten van een zeker academisme, en vertonen ze een ruime verplichtheid aan zijn leermeesters, dan is dat geenszins een reden om deze werken in de vergeethoek te laten : vooral voor het orgelonderricht in onze muziekscholen, waar we toch af en toe verlegen zitten om goede Belgische muziek — meest nog in de lagere graden —, is in dit oeuvre dankbaar materiaal aanwezig wanneer men een verantwoorde keuze weet te maken.

Op compositorisch gebied was Tilborghs beslist geen baanbreker, maar geplaatst naast zijn tijdgenoten mag hij een vergelijking rustig doorstaan. Zijn werken vallen op door hun klare bouw en hun harmonische kwaliteiten. Zij vertegenwoordigen op voorbeeldige wijze de Vlaamse orgelstijl van de 19de eeuw, en droegen in hun tijd bij tot de zuivering en herwaardering van de kerkmuziek.

De werkljst bij Bergmans vermeldt ook « *Plusieurs motets pour orgue (non édités)* ». Zou het niet zinvol zijn — als de handschriften kunnen teruggevonden worden — in dit herdenkingsjaar enkele van de interessantste stukken hieruit postuum de openbaarheid te gunnen ?

6. De uitstraling van de pedagogische activiteiten van J. Tilborghs

En dan tenslotte past het iets te vertellen over de manier waarop Tilborghs zijn kunstenaarschap heeft doorgegeven. Zijn invloed is zeker niet te situeren rechtstreeks op het Vlaams mu-

ziek leven, maar eerder en hoofdzakelijk via zijn leerlingenschare.

Te Lier was het dat Tilborghs zijn meest nederige arbeid verrichtte : er is dan ook verder weinig over te vernemen. (Zie « *Herinneringen* » aan het eind van dit artikel).

Een 5-tal laureaten orgel van het Brusselse conservatorium zijn in feite door Tilborghs opgeleid ; ook Edgard Tinel, die later Lemmens zou opvolgen als directeur van het Lemmensinstituut, genoot tijdelijk onderricht bij hem.

De merkwaardigste leerlingen-groep is die, gevormd aan het conservatorium te Gent. De lijst van de gediplomeerden van 1873 tot 1899 telt 23 namen (waaronder zelfs een dame, in 1899 !), en vermits Tilborghs in 1902 met rust gegaan is zijn er slechts enkele aan toe te voegen.¹⁷

Van zeker de helft dezer leerlingen is het spoor gemakkelijk te volgen, en enkele hebben zelfs een loopbaan opgebouwd die hun leermeester tot eer strekt.

Als wetenswaardigheid hier enkele namen en realia :

Adolf d'Hulst (1851-1916)

— 1874, als tweede leerling bij Tilborghs, 1ste prijs orgel.

— 1876, virtuositeitsprijs « *Prix d'excellence* ».

— 1879, assistent orgel en contrapunt.

— desondanks was het niet d'Hulst, doch Léandre Vilain die in 1902 Tilborghs opvolgde.

— grootvader van hoogleraar-kunsthistoricus Prof. dr. ir. R.A. d'Hulst (R.U.G.).¹⁸

Oscar Depuydt (1858-1925)

— orgelleraar aan het Lemmensinstituut.

— gedurende 45 jaar organist aan de St.-Romboutskathedraal te Mechelen.

Arthur de Houve (1868-1928)

— in 1902 orgelleraar conservatorium Antwerpen (opvolger van J. Callaerts).

— directeur muziekschool Lokeren.

Remi Aloys Ghesquière (1866-1962)

— organist van de basiliek te Halle.

— enkel opleiding als organist, toch meest bekend als liederkomponist.

Ernest Brengier (1873-1940)

— bekend om zijn opera « *Gudrun* » (creatie 1934), naar A. Rodenbach.

À MON ANCIEN MAÎTRE
MONSIEUR FETIS.

QUATRE
MORCEAUX CLASSIQUES
POUR ORGUE PAR
J. TILBORGHES.

Professeur à l'École Normale de l'État à Liège, Belgique.

Propriété des Éditions.

BRUXELLES,
SCHOTT FRÈRES,
82 Montagne de la Cour.

Paris, Maison Schott
1 Rue Auber.

Londres, Schott & Co.
150 Regent Street.

Mayence, les fils de B. Schott.

Mus. Lith. et. C. & R. de A. Luyckx

— onderhield ook goede relaties met P. Benoit.¹⁹

Cyriel van den Abeele (1875-1946)

- was gedurende 47 jaar organist van de St.-Niklaaskerk te Gent (Cavaillé-Coll-orgel).
- vermaard om zijn improvisatietalent.

Jaak Opsomer (1873-1952)

- broer van schilder Isidoor Opsomer.
- eerst Lemmensinstituut, dan conservatorium Brussel; 1896 Gent, orgel & compositie.
- vooral bekend als componist van vokale muziek.
- organist + directeur muziekschool Lokeren (opvolger van A. de Hovre).²⁰

Emiel Hullebroeck (1878-1966)

- op 19-jarige leeftijd 1ste prijs orgel!
- componeerde zo goed als uitsluitend vokaal werk.
- hield een kruistocht voor goede vokale muziek van eigen bodem.
- stichter van SABAM.

Bij de leerlingen die orgelondericht genoten van Tilborghs, waarschijnlijk privé in dit geval, moeten gerekend worden P.C.F. van den Bogaert, organist van Averbode c.s. en ook kanunnik H.V. Couwenbergh van deze abdij (deze laatste nadat hij eerst in de leer was geweest bij Van den Bogaert en Callaerts). Couwenbergh is ook de auteur van het boek « L'Orgue ancien et Moderne » dat voor organologen nog steeds een bron is m.b.t. de Belgische 19de-eeuwse orgelgeschiedenis.²¹

Dan blijft er uiteindelijk nog de « Vlaamse Muziekschool » van Antwerpen, waarover we vooralsnog het minst gedocumenteerd zijn. Tot de leerlingen van Tilborghs zouden hier nog behoord hebben: Lodewijk Mortelmans, Julius Schrey, Lode Ontrop, Willem Delatin, Karel Candael.

Bij de laatste lichting laureaten contrapunt & fuga behoorde ook de eminente componist en latere directeur Flor Alpaerts. Hun examen was in 1900 afgelegd, maar wegens het overlijden van P. Benoit werd het pas in 1901 beoordeeld. In 1902 werd Tilborghs aldaar opgevolgd door L. Mortelmans (die in 1924 directeur te Antwerpen zou worden).

Vermeldenswaard is nog dat de orgelleraar te Antwerpen Jozef Callaerts was, een studiegenoot van Tilborghs bij Lemmens, en dat deze aldaar opgevolgd werd door A. de Hovre, leerling van Tilborghs.

Voor de examens van orgel zowel te Antwerpen als te Gent, werd ook pater Couwenbergh (cit. supra) van Averbode regelmatig als jurylid gevraagd. Zo ziet men maar dat de kring rond Tilborghs zich op vele plaatsen sluit.

Hiermee denk ik een ruim voldoende overzicht gegeven te hebben van wat er aan wetenswaardigheden over Tilborghs te vernemen viel.

Misschien blijft er nog eens evenveel op te graven aangaande dit — toch relatief nabije — verleden.

En de kernzin op de uitnodigingskaart moge dan geen vrome wens blijven maar daadwerkelijkheid worden, ik lees :

... *het is onze plicht de betekenis van Jozef Tilborghs te doen begrijpen* : welnu, ik hoop door deze vluchtige schets hiertoe een piëteitsvol andeel geleverd te hebben ;

... *en zijn levenswerk voor de vergetelheid te behoeden* : dit is dan de taak die ons heden allen wacht, en moge deze viering de onomkeerbare aanzet daartoe zijn.

Ik dank U.

VOETNOTEN :

- 1) Encyclopedie van de Muziek, Elsevier Amsterdam/Brussel, 1959. Dezelfde tekst vindt men in Algemene Muziekencyclopedie, o.l.v. A. Corbet & W. Paap, Amsterdam/Antwerpen, 1963.
- 2) C. Bergmans: « Le Conservatoire Royal de Musique de Gand » (Etude sur son histoire et son organisation) ; Gent 1901. Zie blz. 53, 100, 112, 184, 393.
- 3) Muziek-Warande, 9de jg., nr. 4, april 1930 ; blz. 73-79.
- 4) Gegevens geverifieerd door Dhr. K. D'Hooghe, dir. conservat. Brussel.
- 5) E.G.J. Gregoir: « Historique de la Facture et des Facteurs d'orgue », Anvers 1865. Facsimile herdruk F. Knuf, Amsterdam 1972, verzorgd door G. Potvlieghe.
- 6) Bijvoorbeeld in « E. Hullebroeck-nummer », « De Toerist » (VTB), 46e jg., nr. 7, 1966.
- 7) Gregoir, op. cit. blz. 54.
- 8) De tekst van dit hoofdstuk is grotendeels ontleend aan de gedrukte brochure die door de werkgroep van de J. Tilborghs-herdenking werd uitgegeven ter gelegenheid van de viering, en stilzwijgend aangepast en/of aangevuld met eigen gegevens of randbemerkingen. P.R. Men vindt ook nog een paar anekdotes over Tilborghs in de dagelijkse omgang, in « Muziek-Warande » cfr. voetnoot 3.

- 9) In een archieftekst van ca. 1884 staat onder een handtekennig van J. Tilborghs « Lierre, rue d'Anvers, 33 ».
- 10) Nl. Alphonse Mailly (1833-1918). Brusselaar en klaarblijkelijk een tegengestelde natuur van Tilborghs die van nederige afkomst was. Met een zekere grootsprakerigheid tooide hij zich graag met titels als « Premier organiste de S.M. le Roi ». Op dat gebied dus niets nieuws onder de zon in het Belgische (muziek)wereldje !
- 11) Nl. op dinsdag en vrijdag van 11 tot 13 uur ; cfr. Bergmans op. cit.
- 12) Op het voetstuk staat volgende tekst : « 1871 — Zijn leerlingen en zijne vrienden — 1896 ». Er bestaan vier afgietsels van dit borstbeeld, waarvan er één te Nieuwmoer tentoongesteld werd ter gelegenheid van de viering.
- 13) Gregoir, op. cit. blz. 141.
- 14) id., blz. 124.
- 15) Emmanuel Loret ; woonde in 1870 te Sint-Jans-Molenbeek.
- 16) Over deze persoon zijn ons geen gegevens bekend geraakt.
- 17) Dienaangaande kon ik te Gent enkel nog een programma terugvinden van de uitreiking der diplomas behaald in 1902. Ik citeer hieruit :
« Orgue — Cours supérieur
Professeur M. Tilborghs (8 élèves, 4 concurrents)
1er Prix : M. Hinderdael (César) de Tamise.
2d Prix (rappel), à l'unanimité avec distinction :
M. Borré (Gérard) de Gand.
2d Prix : Melle De Buck (Marie) déjà nommée et M. Verbeke (Octave) déjà nommé ».
- 18) K. Cooremans : « A. d'Hulst », in « Gamma », 27e jg., nr. 5 (1975).
- 19) J. Maddens : « E. Brengier », in « Gamma », 27e jg., nr. 6 (1975).
- 20) G. Walgraeve : « J. Opsomer », in « Gamma », 26e jg., nr. 1 (1974).
- 21) H.V. Couwenbergh : « L'orgue ancien et moderne », uitg. J. van In, Lier, s.d.
Bij navraag deelde uitgever Van In ons mede dat de uitgeverij over geen archieven meer beschikt waarin de datum van verschijnen kan teruggevonden worden.
Na kennisname van verscheidene teksten uit dit boek kan geconcludeerd worden dat de kopij afgesloten werd in 1887. Ook dom.. J. Kreps kwam destijds reeds tot deze bevinding.
J. Tilborghs wordt vermeld op blz. 76, 327-329 ; in een « Répertoire de musique d'orgue », volgens moeilijkheidsgraad gerangschikt, vermeldt Couwenbergh volgende orgelwerken van Tilborghs :
— 12 morceaux, Liège, L. Muraille.
— 25 morceaux pour orgue, ibid.
— Scherzo (style libre), L. Muraille.
— Quatre Morceaux Classiques, Bruxelles, Schott fr.
- 22) Zie ook nog « Calmthoutania » (Oudheidkundige Kring van Kalmthout), 22e jg. (1970), nr. 2 (blz. 65-71) en nr. 3 (blz. 122). Omdat we van dit tijdschrift slechts laattijdig inzage hebben kunnen nemen, zijn daaruit geen gegevens overgenomen, temeer daar de inhoud geen belangrijke feiten meer releveert. We willen vermelden dat het portret van J. Tilborghs uit Calmthoutania hier overgenomen wordt en dat men in vermeld tijdschrift ook nog een reproductie vindt van het handschrift van « Miserere Mei ».

Voorlopige lijst van composities van J. Tilborghs

(de nrs. 1-11 vermeld door Bergmans)

- 1) TANTUM ERGO, à 3 voix
— édit. Muraille, Liège.
— hiervan werd geen exemplaar teruggevonden.
- 2) AVE VERUM CORPUS, à 3 voix
— édit. Muraille, Liège.
— hiervan werd geen exemplaar teruggevonden.
- 3) 12 MORCEAUX pour orgue ou harmonium
— édit. Muraille, Liège.
— gedrukte exemplaren in de conservatoria van Gent en Antwerpen en in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.
- 4) 25 PRELUDES pour orgue ou harmonium
— édit. Muraille, Liège.
— hiervan werd geen exemplaar teruggevonden.
- 5) SCHERZO (Style Libre) pour orgue
— édit. Muraille, Liège.
— er zou ook een andere uitgave van bestaan, bij Laudy.
— gedrukte exemplaren in het conservatorium te Gent.
- 6) 3 BENEDICTIONS, 3 maal « Tantum ergo »
— édit. Muraille, Liège (voor orgel?)
— uitg. H. Posoz, Antwerpen (nr. 1 en 2 voor 3 gelijke stemmen, nr. 3 voor solo en koor).
— deze werken zouden ook afzonderlijk uitgegeven zijn bij Beyer (enkel van nr. 1 werd een afzonderlijk exemplaar aangetroffen, te Antwerpen).
- 7) EEN KERSTLIED UIT DE 16de EEUW
— édit. Crazz, Bruxelles.
— geen exemplaar gevonden.
- 8) QUATORZE MORCEAUX CLASSIQUES, pour orgue
— édit. Schott, Bruxelles.
— geen exemplaar gevonden.
- 9) AVE MARIA, à 3 voix
— édit. Musica Sacra, Toulouse.
— geen exemplaar gevonden.
- 10) QUATRE MORCEAUX CLASSIQUES, pour orgue
— édit. Schott, Bruxelles.
— gedrukte exemplaren in de conservatoria van Gent en Antwerpen en in de Kon. Bibliotheek te Brussel.

11) 25 MORCEAUX pour orgue ou harmonium

— édit. Muraille, Liège.

— gedrukte exemplaren in de conservatoria van Gent en Antwerpen.

Een vraag is, of met nr. 4 en nr. 11 niet éénzelfde opus bedoeld is. Hetzelfde probleem stelt zich met nrs. 8 en 10 (drukfout 14 i.p.v. 4?). Omtrent nr. 6 is er ook geen duidelijkheid.

C. Bergmans vermeldt ook nog « Plusieurs motets pour orgue (non édités) ».

ZOETE SPELEN

— gedrukt exemplaar in het conservatorium te Antwerpen.

— uitgeverij is niet vermeld.

— orgelwerk? titel letterlijke vervlaamsing van « Jeux doux »?

MISERERE MEI DEUS, zang en orgel

— handschrift berustend in het conservatorium te Antwerpen.

— gesigeneerd « Lier, Goeden Vrijdag, 1903. J. Tilborghs ».

Gelegenheidswerken, waaronder :

WELKOM

— hiervan hebben wij enkel de tekst gevonden met de vermelding : « Muziek : J. Tilborghs ».

CANTATE ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de normaalschool te Lier.

— hiervan werd geen exemplaar gevonden.

COMMEMORATIO

Kerkhofbloempje (Pie Jesu)

voor koor (gelijke of gemengde stemmen)

« Commemoratio / 2-11-1900 - 11-4-1901.

Kerkhofbloempje / Den Hoogw. Heer Gummarus Crets / Prelaat van Averbode / hoogachtend opgedragen door J. Tilborghs.

Averbode, Stoomdrukkerij der abdij, 1902 ».

— exemplaar in het conservatorium te Gent (recente aanwinst, uit het fonds Moortgat) ;

partijen : zang en orgel

koorpartij A (voor gelijke stemmen)

koorpartij B (voor gemengd koor).

HERINNERINGEN aan Jozef Tilborghs

In een boekje geschreven ter gelegenheid van de inhuldiging van het gedenkteken van Jozef Tilborghs, schrijft ALBERT CONINX:

« Wie was in den dagelijkschen omgang niet getroffen door de strenge teruggetrokkenheid en bijna kinderlijke schuchterheid van dien sterkgebouwd, statigen man. Wij die hem van nabij gekend hebben aanzagen dit als de uitdrukking van een overdreven zedig karakter en zijn zachte eenvoudigheid, steeds verre verheven boven de schijnverwikkeling van ons wereldje. Geen onzer bevroedde hoe het uiterlijk hem iets voorliegen kwam en hoe de kunstenaar, overtuigd van zijn waarde, met zich de smart meedroeg van een verongelikt leven ».

Over zijn leraarsambt te Lier zei de heer OSSENBLOK als een van zijn oud-leerlingen :

« Tilborghs werd in de normaalschool bemind, geëerd en vaak in stilte bewonderd. Na elke les bleef hij gewoonlijk in de muziekzaal aan 't harmonium gezeten, eenzaam te improviseren. Hoe menig leerling verliet dan in stilte de studiezaal om ademloos aan de deur of onder het venster der klas te gaan luisteren naar 't verrukkende spel, waarin een rijk begaafde ziel in teder gevoel haar zoete zangen uitstortte. Dikwijls in volledige duisternis, soms in de strenge koude van de winter, zat hij daar meer dan een uur alleen, spelende voor hem en zijn kunst ».

Een dertig jaren later schrijft LAMBRECHT LAMBRECHTS, wiens vader een studiemakker was geweest van Tilborghs te Lier :

« Tweemaal in de week stoomde hij, voorzien van zijn goede luim, zijn wetenschap en zijn boterhammen, van Lier naar de Arteveldestad, waar hij geregeld op tijd en stond in de klas verscheen. Iedereen wist dat hij stipt als een chronometer was. Meermalen werd hij geraadpleegd om kerkorgels te schatten, en de plannen van het machtig orgel in Sint-Jacobs te Antwerpen, zijn grootendeels zijn persoonlijk werk. Weinig leeraars ten onzent hadden den bouw van het orgel in al zijn deelen en onderdeelen bestudeerd gelijk hij. Dat was één der vele trekken, die hij gemeen had met den ouden Bach.

Toen ik leeraar was te Lier, heb ik Tilborghs leeren kennen. Daar woonde hij in bij twee oude, zindelijkheid-lievende nichten. Het was een stille, bleke man, met een glimglad voorhoofd en een knokig aangezicht, dat altijd net geschoren was. Zijn lippen waren dun als papier. Zijn levendige oogjes bewogen schalk achter

flikkerende brilleglazen, die hem ietwat het uitzicht gaven van een koster of een schoolmeester. Althans een man van den ouden trant. Doch knap, recht, met zorg geborsteld, onberispelijk van frak, boord en strik. Hij ging met kleine, voorzichtig gemeten pasjes en leunde, vriendelijk lachend en groetend, op een stok. Zijn liefde voor afzondering en bespiegeling deed mij denken aan de zwijsende dorpen van de Antwerpsche Kempen.

In het gesprek was hij beleefd, voorkomend, deed wat al te schuchter. Door die tarra was het, beweert men, dat hem de plaats van orgelleeraar te Brussel geweigerd werd, toen hij er recht op had. « Malheur aux timides ! ». Waarschijnlijk kon de minister zich niet inbeelden, dat die stille dompelaar talent bezat.

Door den hoofdonderwijzer der oefenschool te Lier, M. Lamineur, werd ik in aanraking met den grijsaard gebracht en gaarne wandelde hij een eindje met me mee. Toen hij vernomen had, dat mijn vrouw klavierstudies te Gent gedaan had, kwam hij ons meermalen bezoeken. En dan verlangde hij niets anders te hooren dan een paar sonaten van Beethoven. En soms ook een symphonie van den grooten Olympiër, die wij vierhandig speelden. Al was hij in de zeventig, de man kon zich nog warm maken gelijk een twintiger. « Geen wonder, dat hij nooit getrouwd is », begrepen wij. Want hij leefde feitelijk voor de muziek, voor Vrouw Musica, voor haar alleen !

Wat al kostbare woorden hebben wij van zijn lippen hooren vallen ! En wat een klaarheid, wat een logica in zijn korte ontledingen ! « Een geboren onderwijzer ! » besloten wij dikwijls. En zóo was het ook, dat hij omging met zijn conservatorium-leerlingen : methodisch, overredend, bezielde. Konden die soms niet wijs worden uit hetgeen zij elders over harmonie of contrapunt te hooren kregen, met een trukje of een populaire vergelijking bracht Tilborghs het hun aan den geest. In drie, vier woorden en een fijnen glimlach. Het leek een niemendal. In zijn nabijheid voelden zij hun moed verdubbelen, voelden zij zich kunstenaars worden, groot worden... Bach kende hij op zijn duimken en verscheidene van zijn discipelen zijn geleerde Bachisten geworden. Gaarne speelde hij hun een passus voor, maar in zijn laatste levensjaren hoorde men hem eerlijk vóór zijn knapste leerlingen bekennen : « Toe, speel gij maar zelf, gij doet het beter dan ik ! ».

Hij eischte vooral een spel dat zuiver was, muzikaal, beredeneerd, gepast. Voor stormige uitbarstingen van geluid of ijdele

virtuoositeit was hij niet te vinden : hij had een te hoogen dunk van de kunst en van den kerkelijken kunstenaar, om zich met zulke afwijkingen in te laten ».

EMIEL HULLEBROECK schrijft in hetzelfde nummer van Muziek-Warande over zijn oud-leraar :

«En als Tilborghs kwam aangetrippeld, dan begon pas het groote werk, want hij was nauwgezet en schroomde er niet voor ons een aantal malen te doen herbeginnen. Dat maakte ons soms wat korzellig en wij liepen — als echte studenten — soms wel eens uit de schreef en plaagden den goeden meester onverbidde-lijk. Ik heb hem nooit zoo wantrouwend van onder zijn brille-glazn zien kijken, als de week nadat een onzer zijn jas had bespoten met een zéér welriekend vocht, zoodat de klas wel op een parfumeriewinkel gelek. Hemel! Wat zullen dien avond zijn oude nichtjes wel hebben gedacht!

Tilborghs was vooral een meester in het improviseren en deze kunst heeft hij zijn leerlingen op ongeëvenaarde wijze bijgebracht. Hij zette zich zelf vóór het instrument, speelde een viertal maten, een thema, voegde er vier andere maten bij, schiep aldus een periode, vestigde de aandacht op de noodzakelijke verdere in-deeling, leerde ons het eenvoudige thema kneden tot in het on-eindige. Hij verwaarloosde niets, noch rythmus, noch toonkeuze en toonde zich een pedagoog van groote waarde. Een boekje, waar hij mee dweept, en dat hij ons gaarne aanbeval, was : Die Kunst des freien Orgelspiels, van Bönicke, dat ons inderdaad uitstekende diensten bewees ».

Ter gelegenheid van het huldeconcert Joseph Tilborghs te Kalmthout op 2 november 1980, naar aanleiding van zijn 150-jarige geboorte, presenteerde Kamiel D'Hooghe het volgende programma. Het is tevens een schets van de muzikale relaties van J. Tilborghs :

PROGRAMMA

- A. JOSEPH TILBORGHES EN ZIJN LEERMEESTERS
J.N. LEMMENS EN FR.J. FETIS
- Sonate Pascale J.N. LEMMENS
Allegro 1823-1881
Adoration — Andante Sostenuto
Final — Alleluia
 - Uit « Messe des Solennels Majeurs ou Fêtes de première Classe »
Kyrie F.J. FETIS 1784-1871
Kyrie Moderato — Grand Jeu
Kyrie — Jeux de Fonds
1er Verset, Allegro con moto
Bourdon, Flûte de 8, Flûte de 4, Nazard
Christe — Jeux de Fonds
2me Verset, Andante con moto
Voix humaine ou hautbois, Flûte de 8, Bourdon
Christe — Jeux de Fonds
3me Verset, Allegro moderato
Plein Jeu
Kyrie — Jeux de Fonds
Conclusion, Allegro
Grand Jeu
- B. JOSEPH TILBORGHES EN ZIJN VRIENDEN
- P.C.F. Van den Bogaert, H.V. Couwenbergh en J. Callaerts
Uit 2 choeurs pour orgue P.C.F. VAN DEN BOGAERT
à mon ami Joseph Tilborghs
N° 1 Coro, Allegro
 - Uit 150 Preludes, Versets en Sorties H.V. COUWENBERGH
à Monsieur Joseph Tilborghs,
professeur aux conservatoires de Gand et d'Anvers
N° 51 Andante, Jeux doux (Zachte spelen)
N° 54 Benedicamus Domino, Sortie, Grand Jeu (Vol orgel)
 - Marche Nuptiale op 22 J. CALLAERTS 1838-1901
à son ami Joseph Tilborghs,
profeseur d'orgue au Conservatoire Royale de Gand
- C. ORGELWERK VAN JOSEPH TILBORGHES
- Uit Quatre Morceaux Classiques pour orgue
à mon ancien Maître Monsieur Fétis
Introduction et Fugue
Adagio
 - Uit 12 Morceaux pour Orgue ou Harmonium
N° 10 Sacriis solemnibus
N° 12 Fugue
 - Uit 25 Morceaux pour Orgue ou Harmonium
à Monsieur Lemmens
N° 23 Offertoire
 - Scherzo pour Orgue (style libre)
à mon ami Charles Librechts
- D. JOSEPH TILBORGHES, WEGBEREIDER VAN DE MODERNE ORGELCULTUUR IN VLAANDEREN
- Zijn leerlingen Arthur De Hovre en Oscar Depuydt zorgden respectievelijk voor de opleiding van Clement D'Hooghe en Flor Peeters.
- Toccata II in vorm van (« Fantasia op den « Kwint »-interval ») CL. D'HOOGHE 1899-1951
 - Offertoire O. DEPUYDT 1858-1925
 - Symfonische Fantasia op 13 F. PEETERS ° 1903
op het Alleluia van Paaszaterdag
To the memory of my dear master O. Depuydt

P.S.,

Wij nemen de vrijheid van deze gelegenheid gebruik te maken om de medewerking te vragen van onze lezers.

Onze oproep betreft het volgende :

De werkgroep voor de J. Tilborghs-herdenking te Nieuwmoer wil graag het archief dat aldaar bijgehouden wordt, vervullen met alle mogelijke gegevens en herinneringen aan J. Tilborghs.

Bijvoorbeeld :

- zou het nuttig zijn te lokaliseren waar zich nog partituren van Tilborghs bevinden ; van heel wat werken konden geen exemplaren meer teruggevonden worden (zie lijst van werken).
- schuilen wellicht in een aantal kerkarchieven nog brieven van Tilborghs n.a.v. het vragen van orgeladvies.
- zou het prettig zijn indien op de foto die te Gent genomen werd in 1896 bij zijn 25-jarig leraarschap, de verschillende personages konden geïdentificeerd worden. (Buiten Tilborghs zelf en Mej. Palmyre De Vreese kunnen in aanmerking komen : A. d'Hulst, J. Opsomer, E. Hullebroeck, ...).

Indien U ons kan helpen, vragen wij U een seintje te geven aan een van volgende contactpersonen :

- E. Buysen
Zilverenhoeksteenweg 29 - 2180 Nieuwmoer-Kalmthout
- P. Roose
K. Leopoldstraat 59 - 9920 Lovendegem

Lombardisch ritme in de klassieke Franse muziek :

een vorm van inegaliteit ?

(vervolg)

Ewald KOOIMAN

Na al deze omzwervingen keren we terug tot het citaat van Couperin waarmee we punt 4 begonnen : « *Coulés, dont les points marquent que la seconde note de chaque tems doit être plus appuyée* ». Donington (1979, p. 458) geeft de navolgende interpretatie van Couperins notenvoorbeeld « *probable interpretation* » 1979, p. 458) :

Men merke op, dat Donington het woord *appuyée* interpreteert als *verlengen*, niet zonder zelf op te merken dat deze vertaling en interpretatie het Frans weinig recht doet : immers, na *appuyée* te hebben weergegeven met *prolonged*, geeft hij tussen haken de toevoeging : *literally, « leant upon »* (1979, p. 458).

Wat is de betekenis van *appuyer* ? De gangbare betekenis is benadrukken, accentueren. M.a.w. de *coulés* geven aan dat niet, zoals men zou verwachten, de eerste noot, maar juist de tweede noot van de groep een accent krijgt. Dit geven van een accent kan, zeker op toetsinstrumenten, heel goed samenvallen met een verlenging van de te accentueren noot. Essentieel is echter dat het hier gaat om een accentuering, en niet in de eerste plaats om een ritmische vrijheid. En zelfs wanneer deze accentuering in het geval van de toetsinstrumenten wordt teweeg gebracht door een verlenging van de tweede noot, hebben we hier nog niet te doen met een geval van inegaliteit in de gangbare zin : immers, de componist gebruikt hier een speciaal symbool (boog met punt) om aan te geven wat hij van de speler verlangt. M.a.w. we zien hier een duidelijke *speelaanwijzing* : de uitvoering wordt niet overgelaten aan de persoonlijke keuze van de uitvoerende.

Het is in dit verband boeiend om te zien dat de *coulés* van Couperin ook voorkomen bij FOUQUET. Deze publiceerde omstreeks 1750 een bundel klavecimbelwerken onder de titel *Les*

Caractères de la Paix. Op pagina 5 en 6 van dit werk staan versieringstabellen, waaruit ik de beide volgende voorbeelden citeer (pag. 6) :

« Coulé dont les points marquent que la seconde note de chaque temps doit estre plus appuiée que la premiere ». [Coulé waarbij de punten aangeven dat de tweede noot van elke tel meer moet worden benadrukt dan de eerste].

De hier aangehaalde voorbeelden staan in het origineel onder elkaar. Het eerste voorbeeld is de *coulé* die we boven reeds ontmoetten ; bij de realisatie (*effet*) verbindt Foucquet de versieringsnoot met de volgende door middel van een boog met punt. Om nu de betekenis van de boog met punt aan te geven, volgt het tweede voorbeeld : de noot met punt moet worden geaccentueerd. Ook in dit geval spreekt de componist niet van een ritmische wijziging, maar van een accent.

Een interessant geval vinden we nog in Dom Bédos' *L'Art du facteur d'Orgues* (Dom Bédos 1778, plaat CXI) :

Secondes coulées

We zien in dit voorbeeld twee verschillende zaken onder één hoofd behandeld : de eerste vier noten, twee aan twee onder een boog, met punt op de tweede noot van elke groep, stemmen

exact overeen met de door Donington gegeven interpretatie van Couperins coulés. De daaropvolgende vier noten zijn een illustratie van de op de tel te spelen *coulé*.

5. Op grond van wat we tot nu toe gezien hebben, lijken de volgende conclusies mogelijk :

- over het Lombardisch ritme als vorm van inegaliteit spreekt alleen Loulié.
- in het specifieke geval van de *coulés*, aangegeven door een boog met punt, spreken zowel Couperin als Foucquet over een accentuering van de tweede noot ; dat dit in de praktijk van de toetsinstrumenten bereikt wordt door verlenging van deze noot lijkt aannemelijk. Het notenvoorbeeld van Dom Bédos wijst ook in deze richting. In al deze gevallen gaat het om een realisatie van de *coulé* op de tel.
- er is geen enkele grond voor Doningtons gebruik van het werkwoord *couler* ter aanduiding van het ritme kort-lang als aparte categorie binnen de inegaliteit.

6. Een andere benadering van het probleem lijkt nog mogelijk : zou een onderzoek naar het gebruik van *uitgeschreven* lombardische ritmen nadere informatie kunnen verschaffen ?

Ik heb voor enkele componisten een onderzoek gedaan naar het gebruik dat zij maken van het ritme kort-lang in uitgeschreven vorm. Alvorens op de resultaten hiervan in te gaan, verdienen methodische vragen de aandacht.

Kan het gebruik dat een componist maakt van het lombardisch ritme in zijn genoteerde vorm enige informatie van belang verschaffen over het eventuele toepassen hiervan op plaatsen waar dit ritme niet staat aangegeven ? In zijn algemeenheid niet. De « regels » voor het gebruik van de inegaliteit gaan immers steeds uit van gelijk genoteerde noten en niet van genoteerde vormen van inegaliteit. Maar zoals altijd is ook in dit geval de werkelijkheid gecompliceerder dan de regels zouden doen vermoeden. Er zijn onder de Franse componisten verschillende die, in uiteenlopende graden van nauwkeurigheid, hun bedoelingen in ritmisch opzicht tamelijk exact aangeven door middel van de notatie. Een nadere bestudering van hun schrijfwijze kan wellicht ook licht werpen op hun gebruik van het Lombardisch ritme. De conclusies hieraan te verbinden moeten, voorzichtigheidshalver, beperkt worden tot de componist in kwestie, of, eventueel, tot zijn onmiddellijke omgeving en invloedssfeer.

In het voorwoord van zijn *Premier Livre d'Orgue* (1665) spreekt NIVERS kort over het inegaal spel. Over het ritme kortlang laat hij zich niet uit. In zijn composities echter zien we een frequent gebruik van het Lombardisch ritme in zijn uitgeschreven vorm. Het onderstaande notenvoorbeeld is afkomstig uit Nivers *Second Livre d'Orgue* (1667) :

Fugue de Cromatique

Lentement

Het is misschien niet toevallig dat we juist in Nivers Tweede Boek vrij veel Lombardische ritmes aantreffen. Dit is van de drie Livres van Nivers het boek waarin hij zijn bedoelingen op ritmisch gebied het meest exact noteert.

Het volgende notenvoorbeeld laat zien, hoe ver Nivers gaat in het opschrijven van wat hem voor ogen staat :

ECHO

(P.: Cornet)
(R.: Cornet)
(G.: Bourdon 8)

Op grond van de precisie waarvan Nivers blijkt geeft in de ritmische noteringen in zijn tweede boek, mogen we wellicht in de beide andere boeken, die minder exact zijn op dit punt, het Lombardisch ritme voorzichtig toepassen in contexten die overeenkomen met de situaties in het tweede boek, waar Nivers dit ritme uitschrijft.

Ook het *Livre de musique pour l'orgue* van Nicolas GIGAULT bevat vrij veel uitgeschreven Lombardische ritmes. Het onderstaand notenvoorbeeld laat een karakteristiek gebruik hiervan zien, nl. in een dalende secundengang :

FUGUE A 3 PARTIES - DOMINE DEUS. (**)

(And^{te} quasi All^o)

Gigault kende, evenals Nivers, ook de toepassing van het Lombardisch ritme bij toonherhalingen, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld :

SANCTUS A 5 PARTIES

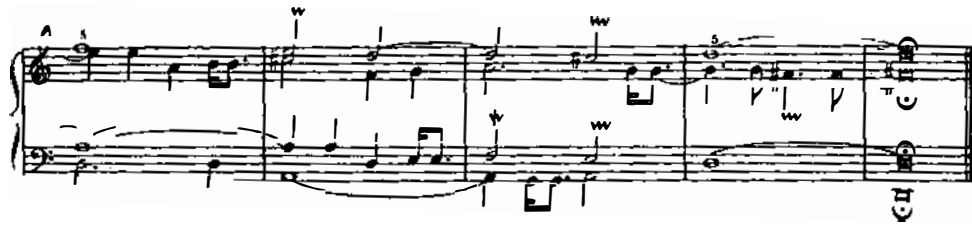
(Allegro breve.)

(Fondo.)

Trompette de pedalles.

Drie jaar na de publikatie van Gigaults *Livre* verscheen André RAISONS *Premier Livre d'Orgue*. De uitgeschreven Lombardische ritmes die we hier vinden, hebben vrijwel uitsluitend, net als bij Nivers, betrekking op toonherhalingen :

ET IN TERRA PAX.

Bij de overige componisten vinden we het Lombardisch ritme in zijn volledig uitgeschreven vorm slechts sporadisch.

7. Het geheel overziend, kom ik tot de volgende conclusies :

- onder de theoretici noemt alleen Loulié (1696) het ritme kort-lang als mogelijke vorm van inegaliteit.
- toepassing van dit ritme in de werken van die componisten die chronologisch niet al te ver van Loulié af staan, lijkt verantwoord.
- frequente toepassing van het Lombardisch ritme in zijn uitgeschreven vorm door bepaalde componisten, zou een indicatie voor een specifiek gebruik van ons ritme kunnen zijn.
- het gebruik van de term *couler* voor het ritme kort-lang mist elke historische fundering.
- « secondes coulées » bij Dom Bédos en de twee achtsten onder een boog met punt vormen speciale gevallen van bewust genoteerde aanwijzingen voor accenten op de tweede noot.
- het door Donington en Ferguson genoemde geval van twee achtsten onder een boog zonder punt, als aanduiding van Lombardisch ritme, lijkt, in elk geval in de Franse muziek, onbewezen. Ik signaleer het volgende geval uit Couperins *Premier Concert Royal* (*Œuvres Complètes*, vol. VII. Paris 1933, p. 20) :

Notes égales et coulées

Gavotte

De combinatie van « égales » et « coulées » sluit een Lombardische interpretatie m.i. geheel uit. *Coulées* lijkt me hier niets anders dan *gebonden* te betekenen. De boogjes geven dit nog eens extra duidelijk aan.

GECITEERDE WERKEN :

- Bang Mather (B.) 1973 *Interpretation of French Music from 1675 to 1775, for Woodwind and other Performers*. New York.
- Bédos de Celles (Dom) 1778 *L'Art du facteur d'Orgues*, dl. 4. Paris ; reprint Kassel.
- Borrel (E.) 1931 *Les notes inégales dans l'ancienne musique française* in *Revue de Musicologie* XII (1931), p. 278-289.
1934 *L'Interprétation de la musique française (de Lully à la Révolution)*. Paris.
- Couperin (Fr.) 1713 *Premier Livre de Pièces de Clavecin*, éd. K. Gilbert.
1717 *L'Art de toucher le Clavecin*. Paris ; reprint St.-Michel-de-Provence.
- Donington (R.) 1954 *Inégales (Notes)* in *Grove's Dictionary of Music and Musicians*, vol. 4. New York.
1967 *A Problem of Inequality in The Musical Quarterly*, vol. LIII, n° 4 (oct. 1967), pp. 503-518.
1979 *The interpretation of Early Music*. London-Boston.
- Duval (P.) 1775 *Méthode agréable et utile pour apprendre facilement à chanter juste avec goût et précision*. Paris ; Reprint Genève.
- Ferguson (H.) 1975 *Keyboard Interpretation*. London.
- Fouquet *Les Caractères de la paix, Pièces de Clavecin*. Paris.
- Geoffroy-Dechaume (A.) 1964 *Les « secrets » de la musique ancienne*. Paris.
- Gigault (N.) 1685 *Livre de Musique pour l'orgue*, éd. A. Guilmant.
- Guilmant (A.) 1925 *La musique d'orgue ; les formes, l'exécution, l'improvisation*, in *Encyclopédie Lavignac*, deuxième partie, pp. 1125-1181. Paris.
- Loulié (E.) 1696 *Eléments ou Principes de Musique mis dans un nouvel ordre*. Paris ; reprint Genève.
- Mellers (W.) 1968 *François Couperin and the French Classical Tradition*. New-York (onveranderde pocket-editie van de 1e druk, London 1950).
- Neumann (F.) 1965 *The French Inégales, Quantz, and Bach*, in *Journal of the American Musicological Society*, Vol. XVIII, n° 3 (Fall 1965), pp. 313-358.
- Nivers (G.-G.) 1665 *Premier Livre d'Orgue*, éd. N. Dufourcq.
1667 *Second Livre d'Orgue*, éd. N. Dufourcq.
- Powell (N.W.) 1958 *Rhythmic Freedom in the Performance of French Music from 1650 to 1735*. Proefschrift Stanford University.
- Raison (A.) 1687 *Premier Livre d'Orgue*, éd. N. Dufourcq.
- Rousseau (J.) 1687 *Traité de la Viole*. Paris, reprint Amsterdam.
- Veilhan (J.-C.) 1977 *Les Règles de l'Interprétation musicale à l'Epoque Baroque (XVIIe-XVIIIe s.) générales à tous les instruments*. Paris.

Ter bespreking

BRABANTS ORGANISTENMAKER —
GEDENKBOEK HUBERT HOUËT

Redactie Frans Jespers en Ad. Van Sleuwen. — Ed. 1980 Het Noordbrabants Genootschap, 's-Hertogenbosch.

Dit boek is een gelegheidsuitgave ter attentie van Hubert Houët, ter gelegenheid van zijn pensioneringsdatum als orgel-docent aan het Brabants Conservatorium te Tilburg, waar hij op 30 juni j.l. afscheid nam.

Na zijn opleiding genoten te hebben aan het vroegere conservatorium aldaar o.a. in de Meesterklas van Flor Peeters werd H. Houët in 1946 aangesteld als orgel-docent aan het toenmalige conservatorium van de R.K. leergangen te Tilburg. Daarnaast was hij sedert korte tijd benoemd tot organist aan de Catharinakerk te Eindhoven, een functie die hij nog steeds waarneemt.

Tijdens een afscheidsbijeenkomst werd aan de gehuldigde bovenvermeld Gedenkboek aangeboden, samengesteld door vrienden, leerlingen en oud-leerlingen.

Het boek is normaal in de handel.

Flor Peeters, Louis Toebosch, Bernard Bartelink, Frans Vermeulen en Andries Clement schrijven artikels die de persoonlijkheid van Houët belichten. Orgelhistorische bijdragen worden geleverd door J. Boogaerts: het Smitsorgel te Aarle-Rixtel, Frans Jespers: Geschiedenis van de Eindhovense orgelcultuur, Leon Verschueren: Orgels maken vroeger en nu. Muziekhistorische bijdragen zijn van Hans van der Harst: Organistenbenoeming voor de Sint-Jan in Den Bosch in 1839, Maurice Pirenne: Henri Coymans, organist te 's-Hertogenbosch; Jean Claessens: Nederlands Orgelalbum; Aad van Sleuwen: Analyse van Toebosch' « Tryptique pour orgue ». Een werklijst van alle door Houët geadviseerde orgels, ruim 220, besluit dit boekwerk. Verdere medewerkers zijn K. Bornewasser, G. Hábraken, Ir. L. Houët, K. van Houten, A. Maessen, Th. Pulles, E. en F. Vermeulen en L. van Dichtwoud.

Deze publikatie is opgevat in de vorm van een Praeludium, Toccata, Adagio, Fuga en Postludium.

« De eerste orgelklanken... waren zeer schone... de klanken van het drieklaviërs Smits-orgel in de parochiekerk van mijn geboorteplaats Aarle-Rixel, waar mijn vader meer dan dertig jaar organist is geweest », aan het woord is H. Houët. Hij wordt ten voeten uit getekend als een sympathiek, boeiend man met een veelzijdige waaier van activiteiten en met ruime belangstelling. Naar hem luisterend gaat een heel orgelgebeuren van de voorbije decennia plotseling weer open liggen. De leerling, het studiepakket, de kerkmuziek toen en nu, de concerten en de functie van orgeladviseur worden belicht. « Als hij eraan terugdenkt hoeveel tijd en energie hij als adviseur gestoken heeft in het begeleiden van de bouw van orgels met het thans verguisde elektrische of electro-pneumatische systeem, doet het hem pijn, wanneer daarover nu negatief en ongenueanceerd gesproken wordt. Van de andere kant is hij er nog steeds verheugd over dat de eerste mechanische orgels in katholieke kerken onder zijn advies tot stand zijn gekomen (blz. 7). Kees van Houten wijst op de ommekeer. « Verbluffend was het gemak, de snelheid en souplesse en vooral de van moed getuigende mentaliteit, waarmee Hubert Houët in de zomervakantie van 1965 allerlei verworven zekerheden overboord gooide en in een flits overschakelde op een totaal nieuwe benadering van de oude orgelmuziek. In den lande werd deze muziek toen nog alom gedoceerd en uitgevoerd vanuit de 19de eeuwse legatoprincipes, met allerlei gecompliceerde vingeren voetzettingen ».

De muziekhistorische bijdragen zijn een waardig kroonstuk en betrekken overal de belangrijke rol die Hubert Houët en zijn omgeving heeft in het Noordbrabants orgelgebeuren. De bijdrage van Drs. F. Jespers wijst op de banden met het Vlaamse, het Luikse en het Antwerpse orgel. Posselius, Forceville, Davits, de Van Peteghems en de Delhayes komt men veelvuldig tegen in West-Brabant, verder wordt ook de naam van De Volder, Graindorge, Vermeersch, Loret en Anneessens vermeld.

Dat ook dit fraai verzorgde boek met zijn 134 bladzijden mensenwerk is, — dus onvolmaakt — mag blijken uit de inversus versie van blz. 88, waar een afbeelding van het handschrift van Coymans een voetje gelicht werd en op zijn kop is gevallen.

Deze publikatie is veel meer dan een gelegheidsgeschenk en verdient veel aandacht.

K. D.

ORGANA EUROPAE, 14de jg., 1981 ;
B.P. 16, F-88105 Saint-Dié / Frankrijk.

Als veertiende in deze reeks verscheen de kalender 1981 met 13 kleurenafbeeldingen (1 omslag + 12 maanden) en op de rugzijde de huidige dispositie van het gefotografeerde instrument alsook een korte historische nota.

Zoals in vorige jaargangen ontmoet men zowel historische als nieuwe orgels ; decadentie-producten (met open pijpstellingen, zwelkassen e.d.m.) zijn gelukkig achterwege gebleven, en zoals blijkt uit onderstaand lijstje zijn de historische orgels in de meerderheid.

We kunnen de volgende orgelmeubels als historisch onderkennen : Cambridge / King's college chapel (GB), Ringkobing kirke (DK), Siena / chiesa della S.S. Annunziata (I), Maria Saal / Dom Kärnten (A), Adlington Hall / Cheshire (GB), Aarau / Ev. Stadtkirche (CH), Ostra Ryd (S), Aix-en-Provence / cath. St.-Sauveur (F), Wien / Augustinerkirche (A), Old Radnor / Wales (GB).

Laatstgenoemde betreft een kast uit begin 16de eeuw, in gotische stijl !

Hoewel een lichte verbetering schijnt ingetreden te zijn, moeten we hier toch de opmerkingen aangaande de technische kwaliteit van de kleurenafbeeldingen, welke reeds gemaakt werden in Orgelkunst (1ste jg., nr. 3), deels gehandhaafd blijven. We willen echter geen spijkers op laag water zoeken omdat het hele opzet tenslotte de prijzenswaardige arbeid is van één man, dominee Pierre Valloton. Er is ten andere voor een zeer goede beeldcompositie gezorgd : zo is te Cambridge ook het prachtige plafond van de kapel te bewonderen, te Ringkobing en te Siena de merkwaardige balustrades, te Adlington Hall de vermaarde eiken pijlers, enz.

Naar we menen te weten zal er in de volgende jaargang opnieuw een Vlaams historisch orgel (kast) worden opgenomen (ex-abdij Lo).

formaat : 37,5x25

teksten : Engels, Frans, Duits.

prijs : voor NL 23,50 fl., voor België ons niet exact bekend.

Mededelingen

Restauratie van het Le Picard-orgel (1737) te Luik

In de Benediktijnerabdij « Paix Notre-Dame » te Luik (Boulevard d'Avroy, 54) werd het historisch J.B. Le Picardorgel uit 1737 gerestaureerd. Het Luxemburgs atelier onder de leiding van Georg Westenfelder verwezenlijkte deze restauratie.

De ontwerper van het project is Hubert Schoonbroodt, die ook het inhuldigungsrecital gaf op 16 november 1980.

Vide Paul Hofhaimer Wedstrijd voor Orgel te Innsbruck

Van 4 tot 10 september 1981 heeft de 6de Orgelwedstrijd Paul Hofhaimer plaats.

Er zijn drie proeven voorzien.

De eerste eliminatieproef omvat :

a) op het Koororgel van de Collegiale (Stiftskirche) van Witten met als verplichte stukken :

P. Merulo : Sonata Cromatica

G. Muffat : Toccata VIII uit « Apparatus musico-organisticus »

b) op het grote orgel van dezelfde kerk :

J.S. Bach : Eén van de zes Orgelsonaten (BWV 525-530)

De tweede proef wordt gespeeld op het Italiaans Renaissanceorgel in de Zilveren Kapel van de Hofburg, met als verplichte werken :

G. Frescobaldi : Toccata II uit het « Tweede Boek van Toccata's »

J.J. Froberger : Fantasia sopra Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La

M. Rossi : Een toccata naar vrije keuze

De finale wordt gespeeld op het « Ebert-Orgel » van de Hofkerk van Innsbruck, met als voorgeschreven werken :

J. Kotter : Salve Regina (Salve / Ad te clamamus / Eia ergo / O clemens / O dulcis Maria)

H.L. Hassler : Ricercar del secondo tono

H. Isaac : het in tabulatuur brengen van één beweging, die door de kandidaat mag gekozen worden.

Naast het Certificaat en de Paul Hofhaimer-medaille is aan de 1ste Prijs, ook een som van 30.000 O.Shilling verbonden.

De tweede en derde prijs bedragen respectievelijk 20.000 en 10.000 O.S. en een certificaat.

De juryleden zijn : Dr. B. Wind, directeur van het Conservatorium van Innsbruck en de professoren G. Leonhardt, Amsterdam, L.F. Tagliavini, Bologna, J.C. Zehender, Basel, M. Radulescu, Wenen en H. Tachezi, Wenen.

De inschrijvingen worden afgesloten op 28 februari 1981.

De daaropvolgende Paul Hofhaimer-Concours heeft plaats in september 1983.

XIde Internationaal Orgelfestival St.-Albans in 1981

Van 4 tot 11 juli gaat te St.-Albans, Engeland, het XIde Internationaal Orgelfestival door.

Dit festival omvat, naast een grote variëteit van concerten, een dubbel orgelconcours.

Aan het Interpretatieconcours is vrijelijk een Tournemire-wedstrijd verbonden (Aan de Tournemirewedstrijd op zichzelf kan dus geen deel genomen worden).

De tweede eliminatieproef en de finale worden gespeeld op het Harrisonorgel (1962) van St.-Albans kathedraal en abdijkerk. Het is een driemanuaalig orgel (C-a3) met pedaal (CC-g).

Het Interpretatieconcours :

Alle kandidaten moeten: 1) opgave doen van hun studies en opleiding, 2) een attest van hun leraar of van een bekend musicus in deze discipline inzenden, 3) een bandopname sturen (de band, 19cm, mag niet geknipt of niet uitgegeven zijn) die vergezeld is van een attest van aanwezigheid bij de opname, van een beroeps-musicus.

De eerste eliminatie gebeurt dus op basis van deze band, die volgende orgelwerken moeten omvatten :

1. J.S. Bach : Herr Jesu Christ (trio) BWV 654 en Herr Jesu Christ (BWV 709)
2. Eén van de volgende werken :
Marcel Dupré : Fuga uit Prelude en Fuga in g-klein (opus 7 nr. 3)
Julius Reubke : Fuga uit de Sonate op de 94ste Psalm
Franz Liszt : Fuga uit Fantasia en Fuga op « Ad nos, ad salutarem undam »

Uit de ingezonden bandopnamen worden vijftien kandidaten weerhouden voor de tweede proef.

Tweede Eliminatieproeven (St.-Albans).

Hiervoor zijn de vooropgestelde werken :

- J.S. Bach : Prelude en Fuga in c-klein (BWV 546) of in a-klein (BWV 543)
- Maurice Durufle : Scherzo (opus 2) of Olivier Messiaen : Alleluias Sereins uit l'Ascension.
- Frank Martin : Passacaglia (uitgeg. door U.M.P.) of Patrick Gowens : Toccata (uitgeg. door O.U.P.)

Uit deze proef zullen drie finalisten naar voor komen. Zij zullen volgende werken spelen :

1. J.S. Bach : Sonata I in Es (BWV 525) of Toccata en Fuga in d-klein (BWV 538)
2. C. Franck : Chorale in mi-groot of Chorale in si-klein of Max Reger : Fantasie-koraal : « Straf'mich nicht in deinem Zorn » (Op. 40, nr. 2)

Om toegelaten te worden tot de Tournemire-wedstrijd, moeten de kandidaten ook deelnemen aan het Interpretatieconcours. Daarnaast moeten zij :

- een korte improvisatie op een diatonisch thema geven op het einde van hun tweede eliminatieproef,
- een korte studie voorbereiden over de interpretatie en de registratie van het Nr. 1 van « Deux fresques symphoniques sacrées » (op. 75, nr. 1) van Ch. Tournemire.

In de finale wordt dit werk dan gespeeld. Daarnaast moet een improvisatie van ± 10 minuten op een gregoriaans thema gegeven worden.

De prijzen zijn als volgt :

- Eerste prijs : 1.000 £, een radio recital en een recital in de Royal Festival Hall te Londen,
Tweede prijs : 500 £ en een recital in St.-Albans,
Derde prijs : 250 £.
Tournemire-prijs : 200 £.

De juryleden zijn : Piet Kee, Nederland, F. Klinda (Csechoslovakia), H. McLean (Canada), Simon Preston (Engeland), Gillian Weir (Engeland).

Alle inschrijvingen en bandinzendingen moeten tegen 16 maart 1981 toegekomen zijn op het adres :

The Artistic Director I.O.F.S.
P.O. Box 80
St. Albans AL 3 4HR — England

Europees Orgelconcours te Beauvais

Van 7 tot 20 september 1981 organiseren de « Association des Amis de l'Orgue » en de « Association des Amis des Grandes Orgues de la Cathédrale Saint-Pierre de Beauvais » een Europees orgelconcours.

De ere-voorzitter is MW Simone Veil, Voorzitter van het Europees Parlement.

De eliminatieproef (7-14 september) wordt gespeeld op het orgel van het « Institut des Jeunes Aveugles » te Parijs (56, Boulevard des Invalides). Uit deze enige eliminatieproef worden vier kandidaten toegelaten tot de finale (op 20.9.81 om 14u.), die doorgaat op het groot orgel van de kathedraal van Beauvais.

Beide te bespelen orgels zijn van Danion-Gonzalez.

Het programma is als volgt :

Eliminatieproef :

a) Uitvoering

- Mathnavi, R. Falcinelli (Ed. Bornemann)
- Offertoire en ré, J.F. Dandrieu (Ed. Schott, P. 30)
- Fuga in do groot (uit de Toccata, Adagio en Fuga, BWV 564), J.S. Bach.

b) Improvisatie

- Toccata en Fuga op een gegeven thema (vrije fuga)

Finale :

a) Uitvoering

- Batalla imperial, J. Cabanilles (Ed. Schott)
- Ricercar con abligato di cantare la quinta parte, G. Frescobaldi (Ed. Bärenreiter) met thema in pedaal (Missa della Madonna)
- Koraal « Aus tiefer Not » BWV 686, J.S. Bach
- Koraal « Herzlich tut mir erfreuen », J. Brahms
- Cloches dans le ciel (Paysages Euskariens), E. Bonnal (Ed. Durand)
- Les Yeux dans les roues (extrait du Livre d'Orgue), O. Messiaen (Ed. Leduc)

b) Improvisatie

- Improvisatie op een liturgische thema
- Koraal en een dansbeweging op een gegeven thema.

De kandidaten mogen uit de partituur spelen en mogen zich laten bijstaan door registranten.

De leeftijdsgrens is 35 jaar.

De « Grand Prix » bedraagt 20.000 FF.

Daarnaast worden twee vermeldingen gegeven van 5.000 FF., en een « Accessit » van 3.000 FF.

De inschrijvingen moeten vóór 1 juni 1981 ingestuurd zijn op het Secrétariat des Amis de l'Orgue, 5, Rue Las-Cases, 75007 Paris.

J.S. Bach-weeken te Toulouse

De J.S. Bach-weeken 11981 te Toulouse (Frankrijk) omvatten een orgelinterpretatieconcours (24-27 juni), concerten, lezingen en cursussen over het complete oeuvre van J.S. Bach.

De eerste eliminatieproef gebeurt op basis van een bandopname (stereo 19cm - zonder knippen en onuitgegeven), vergezeld van een aanwezigheidsattest bij opname, van een beroeps-musicus.

Volgende werken moeten op band staan :

Uit IIIer Teil Clavierübung : één van de 4 duos (naar keuze).
Toccata en Fuga in re-klein (S.565) of Preludium en Fuga in la-klein (S.543).

Drie Leipzig Koralen, waarvan één verplicht versierd koraal.
De halve finale evenals de finale worden gespeeld op het J. Ahrend-
orgel (1980) van de Eglise-Musée des Augustins te Toulouse.

De verplichte werken voor de halve finale zijn :

- Partita in fa (S. 766) of in do klein (S. 767).
- Trio sonate (naar keuze).
- Dorische Toccata en Fuga (S. 538) of Toccata en Fuga in fa groot (S. 540).

De finalisten zullen volgende werken vertolken :

- Concerto in la klein Vivaldi-Bach.
- Uit het «Dritter Teil Clavierübung» : 2 koralen (pedaliter) (met uitzondering van de 3 kyrie S.669, 670, 671).
- Fantasia en Fuga in sol klein of Toccata, Adagio en Fuga in do groot.

Mogen zich als kandidaten melden : alle organisten geboren na 31.12.50, die zich vóór 1 april 1981 laten inschrijven. Bij deze inschrijving dient gevoegd te worden : het inschrijvingsformulier, het inschrijvingsbedrag van 100 FF, een attest van de leraar (of van een vooraanstaand musicus) en de bandopname voor de eerste eliminatieproef.

De eerste prijs bedraagt 10.000 FF en een optreden voor de Franse Radio.

De tweede prijs 8.000 FF en de derde prijs 4.000 FF.

De halve finalisten ontvangen elk 1.000 FF.

De juryleden zijn : M.C. Alain, X. Darasse, G. Leonhardt, M. Chapsuis, B. Lagacé en M. Radulescu.

Het secretariaatsadres is :

Secrétariat Semaines J.S. Bach 1981
54, Rue des sept troubadours
31000 Toulouse (Fr.)

Rond 1 januari e.k. wordt het volledige programma van de J.S. Bach-weken uitgebracht.

Internationaal Improvisatieconcours Haarlem

1-4 juli 1981

Sinds 1951 wordt er jaarlijks een internationaal Improvisatieconcours gehouden in de Grote of St.-Bavokerk in Haarlem.

Wegens restauratiewerkzaamheden zal het Concours volgend jaar worden gehouden in GOUDA op het zojuist gerestaureerde orgel, gebouwd in 1736 door Jean François Moreau.

Voor het improvisatieconcours 1981 bestaat opnieuw de mogelijkheid dat organisten zich kunnen aanmelden d.m.v. inzending van banden.

De banden worden anoniem door het bestuur beluisterd waarna de 3 beste improvisatoren worden uitgenodigd.

Aanmelding :

Voor deelname worden twee recente improvisaties verlangd (bandsnelheid 9,5 cm/sec.) :

a) Een vrije improvisatie (tijdsduur 5 minuten) ;

b) Een improvisatie naar een opgegeven thema.

Dit thema, evenals een aanmeldingsformulier, wordt U op verzoek toegezonden.

Het is noodzakelijk dat de deelnemers concertante ervaring hebben en het improviseren in de klassieke vormen zoals preludeum en fuga, passacaglia, sonate, variaties etc. beheersen.

De wedstrijd wordt gehouden op 2 juli 1981.

Inlichtingen :

Stichting Internationaal Orgelconcours
Stadhuis
Postbus 511
2003 PB Haarlem

Inzending banden vóór 1 januari 1981.

Internationale Zomeracademie voor Organisten - Haarlem

28 juni - 12 juli 1981

In verband met de restauratie van de Grote of St.-Bavokerk kan het beroemde Müllerorgel tot 1984 niet worden gebruikt.

Daarom zullen de lessen nu worden gegeven op een aantal belangrijke historische orgels in de omgeving van Haarlem, o.a. :

Alkmaar - 1645 Hagerbeer / 1725 Schnitger

Amsterdam - 1655 Shonat / 1669 Hagerbeer

1726 Vater / 1742 J.C. Müller

Edam - 1663 «Father» Smith / 1716 Verhofstad

Medemblik - 1672 Backer / 1785 Bätz

Oosthuizen - 1521 Koblenz

Het programma voor 1981 omvat 3 cursussen :

Cursus :

a. Jan Pzn. Sweelinck en tijdgenoten

J.S. Bach

b. Improvisatie

c. Clavecimbel

Er bestaat de mogelijkheid om aan twee cursussen deel te nemen.

N.B. Tijdens de 1ste week van de Academie wordt het Internationaal Improvisatie Concours gehouden.

Nadere inlichtingen :

Stichting Int. Orgelconcours

Stadhuis

Postbus 511

2003 PB Haarlem

Tel. 023 - 171213

Agenda

4.12	20u.30	LEUVEN, Paters Picpussen, Damiaanplein : Kamiel D'Hooghe
5.12	20u.30	ANTWERPEN, St.-Jozefskerk : Jan Hora (Praag)
7.12	16u.	MAASTRICHT, O.-L.-Vr.-basiliek : Kamiel D'Hooghe
8.12	20u.15	TILBURG, Petrus & Pauluskerk : Maurice Pirenne
12.12	20u.30	ANTWERPEN, St.-Jozefskerk — 100ste concert
Herman Verschraegen m.m.v. Koperkwartet T. Mertens
21.12	16u.	HEESWIJK, Abdijkerk : Heiner Kuhner (Basel), orgel en het Utrechts Kamerkoor Viva la Musica o.l.v. R. Wakelkamp
1981		
11.1	15u.	ETTEN-LEUR, Trouwkerkje : Bernard Meylan (Lausanne), orgel en L. v.d. Joosbergh, dwarsfluit
	15u.30	TERHEIJDEN, Geref. Kerk : Tijn van Eijk, orgel & D. Aleven, harp
12.1	20u.15	TILBURG, Petrus & Pauluskerk : Bram Beekman
1.2	15u.	EINDHOVEN, Auditorium Technische Hoogeschool :
Johann Lemckert
	16u.	SCHIJNDEL, Sint-Servatiuskerk : Kees de Wijs, orgel en koor
9.2	20u.15	TILBURG, Petrus & Pauluskerk : Dorothy de Rooy
15.2	16u.30	BREDA, Sacramentskerk : Clemens Abers
1.3	16u.30	BREDA, Sacramentskerk : Tijn van Eijk
8.3	16u.	EINDHOVEN, Sint-Catharinakerk : Maurice Pirenne
	15u.	ETTEN-LEUR, trouwkerkje : Gerard Dekker, orgel en clavecimbel

- 16u. SCHIJNDEL, Sint-Sevatiuskkerk : Dorothy de Rooy
 9.3 20u.15 TILBURG, Petrus & Pauluskerk : Hedwig Bilgram (München)
 15.3 16u.30 TILBURG, Sacramentskerk : Lambert van Eekelen
 22.3 16u. WOUW, In de Wouwdfluit : Tijn van Eijk, orgel, clavecimbel, M. Bartels, cello
 29.3 16u.30 BREDa, Sacramentskerk : Anton van Kalmthout
 5.4 15u. EINDHOVEN, Auditorium Technische Hoogeschool : Bernard Bartelink

Orgeltijdschriften

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging, Juliëttestraat 41, 3816 RB Amersfoort, Nederland.

76e jaargang - nr. 9 - september 1980.

- Diverse auteurs : Impressies van het Congres (N.O.V. Jubileumcongres).
- P. van Dijk : Het orgel in de altreformierte Kirche in Bunde (DLD).
- St.-Taylor : Bolsward 1980.
- P. van Dijk : Haarlem 1980.
- F. Grondsma : Internationaal Albert Schweitzer Orgelfestival Deventer.

76e jaargang - nr. 10 - oktober 1980.

- W. Kloppenburg : Echt of Namaak ? (2)
- H. van der Harst : Het orgel in de Sint-Luciakerk te Ravenstein.
- P. Meijer : De amateurorganisten en de N.O.V.
- B. Blank : Congresreferaat (N.O.V. congres).
- J. Keijzer : Congresreferaat (N.O.V. congres).
- J. Rimmelzaal : Verslag van de Algemene Vergadering (van het N.O.V.).

76e jaargang - nr. 11 - november 1980.

- J. Rimmelzaal : Erasmusprijs 1980.
- P. van Dijk : Nieuw Verschuieren-orgel te Almere.
- R. SWM Verwer : Aristide Cavallé-Coll.
- W. Kloppenburg : De omgang met het Liedboek (5)
- P. van Dijk : Orgeldagen Rijnstreek 1980.

KERK EN MUZIEK, Officieel maandblad van de Vereniging van Organisten der ger. Gemeenten - Molenstraat 6, 3241 GP Middelharnis, Nederland.

29ste jaargang - nr. 7 - september 1980.

- W.J. Eradus : Orgel en Gemeentezang (II).
- A.M. Alblas : Haarlem 1980.

29e jaargang - nr. 8 - oktober 1980.

- W. Kloppenburg : Het rapport « De bijbelliederen van het 'Liedboek voor de Kerken' getoetst ».
- W.J. Eradus : Muziekbeurs 1980.
- Nieuwe Orgels : Zeist, Midderkerk, Stad aan 't Haringvliet, Woudrichem.

29e jaargang - nr. 9 - november 1980.

- A.M. Alblas : Advent - Psalm 130.

CONNAISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour le Sauvegarde de l'Orgue ancien.
 Numéro 35 - Été 1980.

— Visites de l'A.F.S.O.A. :

- B. Fauchère : St-Denis du St.-Sacrement
- P. Hardouin : Verberie, Pierrefonds
- B. Baerd & P. Hardouin : St-Ignace
- P. Hardouin : Chapelle de la Salpêtrière
- P. Hardouin : Régistrations préclassiques (fin)
- E. Kooiman : Retour à Mercadier
- B. Salles : Inventaire : Cathédrale d'Elne et les Puget
- P. Hardouin : Facteurs parisiens : Alexandre Thierry

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

28. Jahrgang - Heft 3 - September 1980.

- J.C. Zehnder : Alte Fingersätze
- M. Weyer : Deutsche Orgelmusik des fin de siècle
- W. Klippelholz : Meditatio vitae et mortis. Zu den Orgelsonaten von Joachim Blume
- H.J. Falkenberg : Edmund Schulze und der englische Orgelbau seiner Zeit (II)
- R. Janke : Die Orgel in der St.-Petri-Kirche in Bad Pyrmont-Oesdorf
- U. Pape : Die neue Orgel in Bannschweig-Riddagshausen
- R. Jaehn : Die Brell-Organ (1930) der St.-Paulus-Kirche in Recklinghausen

ORGELFORUM, is het ledentijdschrift van het Zweedse Orgelgezelschap, Box 5022, 200 7- Malmö.
 2/1980 :

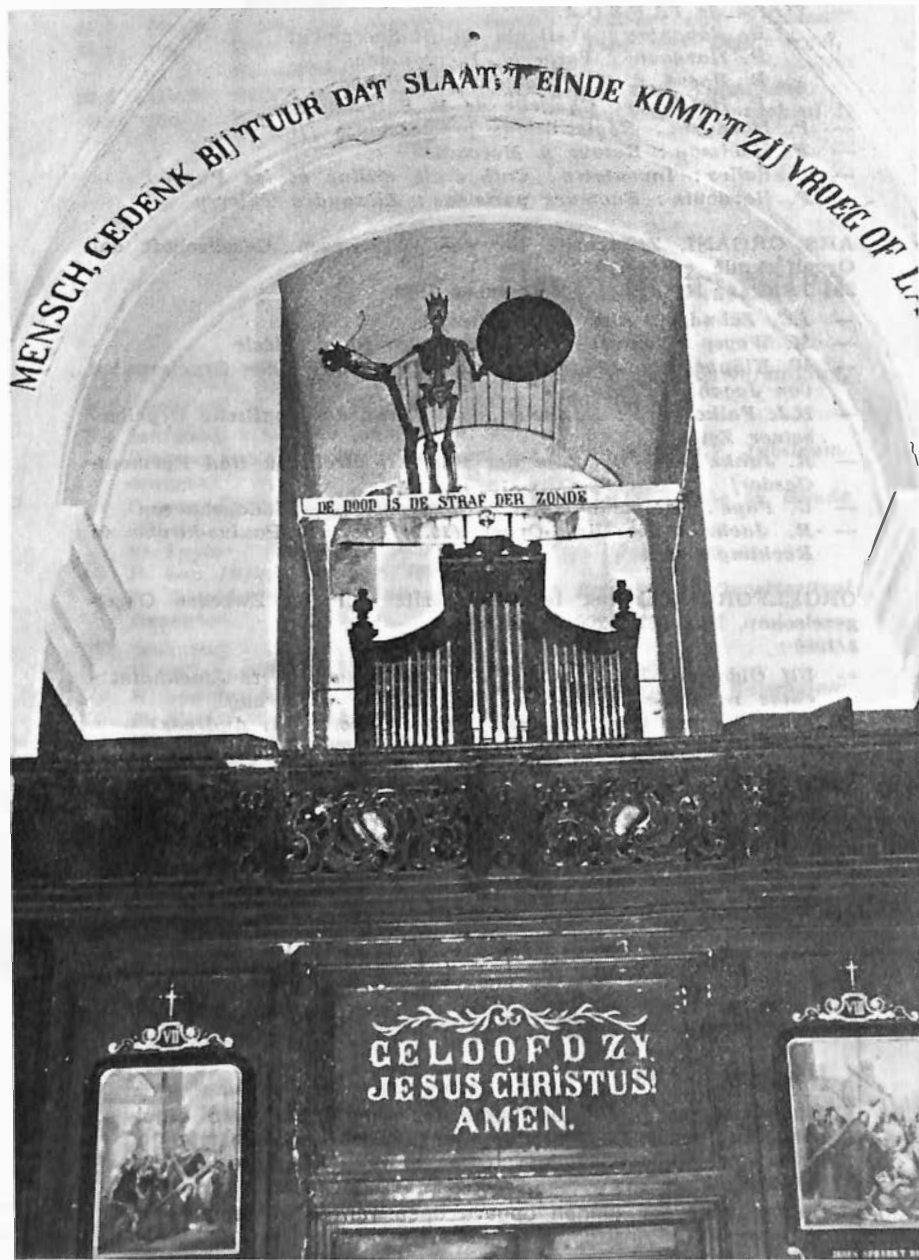
- Ulf Oldaeus : De Orgels in de Katharina-kerk te Stockholm - enige reflecties omtrent achtergrond en oorsprong.
- Finn Videro : Over orgelspel (zweedse vert. : B. Andreas)
- Göran Martensson : Een orgelreis naar Texas en Mexico
- Thorsten Kjelleberg : Mijn huisorgel
- Bengt Andreas : Een kunstenaarsportret (Bedrich Janacek wordt geïnterviewd door Bengt Andreas)
- Babro Daun : Orgelstudies bij Ewald Kooiman
- Lennart Persson : Met het GdO (Gesellschaft der Orgelfreunde) naar Engeland
- Bengt Andreas : The Organ Yearbook 1979
- Lennart Persson : Orgeldagen in Jönköping
- Jan Hakon Aberg : Grenzeloos orgelmuziek - op plaat.

MEDEDELING

Mogen wij de organisten of/en de organisatoren van orgelconcerten verzoeken tijdig opgave te doen van concerten of optredens, daar deze gegevens enkel vermeld worden in een toekomstgerichte **concertagenda**.

De orgelbouwers kunnen opgave doen van de restauraties of nieuwgebouwde instrumenten (met dispositie). Deze gegevens zullen worden vermeld in Berichten of Mededelingen.

Prullaria

Zegt het opschrift : « De dood is de straf der zonde », geldend als symbool voor onz' orgelcultuur is dit de vinger op de wonde. A.F.

- **Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe**
- **Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.**
- **Drukkerij Van Geertruyen — Asse**